

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน บ้านสร้างเรือง จังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- ๒.๓ ความหมายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน
- ๒.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๕ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

นักวิชาการหลากหลายท่านได้นิยามความหมายของการพัฒนาชุมชนที่หลากหลายไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและเรียบเรียงไว้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ในภาษาไทยมาจาก “วฑฺฒน” ในภาษาบาลี และ “วรณ” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ^๑

สนธยา พลศรี ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า “การพัฒนา” มาจากคำภาษาบาลีว่า วฑฺฒน (วัด-ทะ-นะ) แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ การพัฒนาคนเรียกว่า ภาวนากับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คนเช่น วัตถุ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่าพัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การก่อสร้าง ถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ สะพาน โรงงานผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น^๒ และสนธยา พลศรี ยังได้สรุปแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ที่กล่าวถึงความหมายของ “การพัฒนา” ไว้ดังนี้คือ

- ๑) การทำให้ดีขึ้น เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง
- ๒) การเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่พอใจ ไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีระบบ
- ๓) การกระจายรายได้ของบุคคลไปสู่ชุมชน
- ๔) กระบวนการเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจ
- ๕) กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชนบท ทั้งด้านเศรษฐกิจและ สังคม
- ๖) กระบวนการจัดการองค์การทางสังคมที่สามารถไปสู่สภาพที่ดีกว่า
- ๗) การปรับปรุงระบบให้ทันสมัย
- ๘) การเพิ่มขีดความสามารถของสังคมอย่างสูงสุด

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙

^๒ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒

๙) การเปลี่ยนแปลงในระบบทั้งคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม

๑๐) การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทาง หรือวางแผนไว้ล่วงหน้า

๑๑) การสร้างความเสมอภาคด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และระหว่างชุมชน ต่างๆ

ทั้งนี้ สนธยา พลศรี ได้แบ่งแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของวิชาการต่างๆ ออกเป็น

๓ กลุ่มมีลักษณะดังนี้

กลุ่มที่ ๑ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเจริญเติบโต (Growth) คือ เป็นการเพิ่มผลผลิต ซึ่งกระทำโดย ระบบสังคมร่วมกับสิ่งแวดล้อม เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนนสะพาน เขื่อน เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมือง และ ระบบ การบริหาร

กลุ่มที่ ๓ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา เป็นการเน้นถึงวัตถุประสงค์หลักถ้าเป็นการบริหารก็ต้องบริหารด้วยวัตถุประสงค์ คือ การทำงานที่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์เป็นหลัก กล่าวคือ การพัฒนาต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และความต้องการที่ได้รับความเห็นชอบ หรือการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง^๓

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาทุกอย่างต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือมีลักษณะอื่นเข้ามาผสมจึงจะเรียกว่าการเปลี่ยนแปลง แบบนี้เรียกว่า การพัฒนา ลักษณะที่เพิ่มเข้ามาที่สำคัญนั้น คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดไว้ล่วงหน้า^๔

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้กล่าวว่า กลุ่มบุคคลตั้งอยู่เป็นที่เส้นทางมีขอบเขตเดียวกัน และผู้คนเหล่านี้มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และติดต่อซึ่งกันและกันมีความสนใจร่วมกัน อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกิน การอยู่ ภาษาพูด เป็นต้น^๕

ไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม ได้อธิบายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวกัน และสื่อสารเกี่ยวข้องกัน อย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือ การมีอาชีพ ร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน^๖

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘

^๔ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๒๒), หน้า ๑๓

^๕ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, **ลักษณะสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิพิธการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๓

^๖ ไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม, **สำนักไทยที่พึ่งงานที่ปรารถนา**, (กรุงเทพมหานคร: cursa, ๒๕๔๔), หน้า ๕

ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า ชุมชนในภาษาอังกฤษว่า Community ซึ่งได้มีให้ผู้หลักนียมมากมายแตกต่างกันไปตามทัศนะความคิดเห็น จากการศึกษารวบรวมข้อมูลและประสบการณ์ของการพัฒนาชุมชน ตามชุมชนต่างๆ จะพบเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้น มีแนวความคิดที่แตกต่างกันบ้างตามภูมิประเทศ โดยมีบางประเด็นที่มีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชุมชน และปรัชญาของการพัฒนาชุมชน มีความเชื่อมั่นในพลังความสามารถของมนุษย์ การดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาชุมชนจะเจริญหรือเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในสังคมเป็นสำคัญ การพัฒนาสังคมจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือการพัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนให้มีความมาตรฐานในการดำรงชีวิต หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน ที่จะมาช่วยกันพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติการ และร่วมรับผิดชอบ ในทุกๆ เรื่องทุกขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมการประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น อาจจะได้กล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

๓. การช่วยเหลือตนเองของคนในชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพ และเป็นความสามารถของชุมชนแล้ว การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนแล้ว การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชน ให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกของชุมชนต้องเป็นสิ่งที่เกินความสามารถของคนในชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพัฒนาตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรมคุณธรรม และสุขภาพที่ดี

๔. การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใด ผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยเหลือตนเองของคนในชุมชนแล้วต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และรวมถึงทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ที่ไม่หวังจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อนำไปพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ แต่รัฐจะให้การสนับสนุนแต่โครงการใหญ่ๆ เท่านั้นที่จะต้องใช้ทรัพยากรมากเป็นแผนและโครงการที่รัฐบาลดำเนินการ ผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่แผนและโครงการพัฒนาประชาชนในชุมชน

๕. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นที่ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดจากบุคคลหรือจากหน่วยงานภายนอกของชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องใช้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยงานที่คอยส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นพบปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๖. ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคน และทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญเพราะรัฐบาลมีความสามารถจำกัดทั้งบุคลากร งบประมาณหรือ ทรัพยากร ระบบบริหารและดำเนินงานพัฒนาส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้นจะดำเนินการพัฒนาชุมชนในชุมชนใด ชุมชนหนึ่งจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็ พึ่งความสามารถของตนเองได้มาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยก็พึ่งพาตนเองได้น้อย รัฐก็จะเข้าไปให้การสนับสนุนมากขึ้น ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐจะต้องเป็นสัดส่วนและ สอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗. การร่วมมือกันระหว่างรัฐและประชาชน การพัฒนาชุมชนจะสำเร็จได้ต้องเกิดจาก การร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและประชาชนมีความสามารถที่จำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มี ประสิทธิภาพได้ การร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวคิดของ การพัฒนาชุมชน คือ ลงมือช่วยเหลือตนเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือของรัฐและประชาชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่งด้วย

๘. การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆกันหลายๆด้าน จะมุ่งพัฒนาทางใดทางหนึ่งมิได้ เพราะกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินกิจกรรม ต่างต้องสอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้การ ดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล หน่วยงานและองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมากต้องใช้ การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙. ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินงานหลายด้านมา ใช้เพียงกิจกรรมเดียวต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันทุกด้านไม่มุ่งไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพราะทุก กิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดจึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนากับคน กับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านร่างกาย และจิตใจของคนความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐. การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกระดับ ทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต^๗

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกต ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าสังคมและ วัฒนธรรมของสังคมชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่างๆ องค์ประกอบของ การพัฒนามีอยู่สามส่วนด้วยกัน คือ ผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เจตนารมณ์ อุดมการณ์ วิธีการ รวมทั้งกระบวนการต่างๆที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเป้าหมายของการกระทำที่ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงโดยสรุปการพัฒนา (Development) มีความหมายเป็นสองนัย คือ

^๗ ประเวศ วะสี, **ประชาคมตำบล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๙-๑๐.

ประการแรก ในความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การประดิษฐ์คิดค้นหรือริเริ่มทำในสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาและนำมาใช้ในครั้งแรก เช่น การคิดค้นกระแสไฟฟ้า การประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์

และประการที่ ๒ ให้ความหมายอย่างกว้าง การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของระบบต่างๆ ที่ในสังคมที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้น โดยมีหลักที่ใช้ในการพิจารณาโดยมีจุดเน้นอยู่ที่ลักษณะของการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ คุณภาพ และสิ่งแวดล้อมทุกด้านให้ดีขึ้นหรือเหมาะสมกว่าสภาพที่เป็นอยู่เดิม มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกัน มีลักษณะเป็นพลวัตร ซึ่งหมายความว่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง มีลักษณะเป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใดด้วยวิธีการใด เมื่อใดใช้งบประมาณและสิ่งสนับสนุนเท่าใด ใครรับผิดชอบ มีลักษณะเป็นวิชาการซึ่ง หมายถึง การกำหนดขอบเขตและกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาการศึกษา มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติการจริงที่ทำให้เกิดผลจริง โดยที่การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ หรืออาจจะเกิดขึ้นเองมีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด ซึ่งสามารถจะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมดีขึ้นมาก หรือน้อยเพียงใด ในระดับใด

เกื้อ วงศ์บุญสิน ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าหรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ตามเกณฑ์หรือเป้าหมายของการพัฒนาตามที่ได้กำหนดคุณค่าไว้ และได้สรุปความหมาย คำว่า การพัฒนา ตามทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) ไว้ดังนี้

๑. การพัฒนา คือ สภาวะที่เศรษฐกิจของประเทศหนึ่งๆ สามารถทำให้ผลผลิตมวลรวมประชาชาติสูงถึงร้อยละ ๕-๗ ต่อปี และสามารถรักษาระดับนี้ไว้ได้ เป็นสภาวะที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี

๒. การพัฒนา คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการเร่งรัดให้ผลผลิตมวลรวมประชาชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นกระบวนการที่ส่งผลให้ระดับรายได้โดยเฉลี่ยต่อบุคคลของประเทศสูงขึ้นและประชาชนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๓. การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและการว่าจ้างงานที่ได้วางแผนไว้แล้วเพื่อลดสัดส่วนของภาคเกษตรกรรม ในขณะที่เพิ่มสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมและการบริหาร

๔. การพัฒนา คือ การสร้างสภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคุณภาพของบุคคล ซึ่งการพัฒนานั้นจะประสบความสำเร็จได้ด้วยการลดหรือขจัดความยากจน ความไม่เท่าเทียมกัน และการว่างงานในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังเจริญเติบโต

๕. การพัฒนา คือ กระบวนการหลายมิติ ซึ่งประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางสังคม ท่าทีของประชาชน สถาบันต่างๆ ของชาติ การเร่งรัดความเจริญเติบโต การลดความไม่เท่าเทียม และขจัดความยากจน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงต่อระบบสังคมทั้งระบบ และมุ่งสู่การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนและกลุ่มต่างๆ ในสังคมภายในทั้งระบบ เป็นการออกจากสภาพชีวิตที่ไม่น่าพึงพอใจไปสู่สภาพชีวิตที่ดีกว่าทั้งในด้านวัตถุและความรู้สึกนึกคิด

๖. การพัฒนา คือ การสร้างความทันสมัย กล่าวคือ การที่คนในสังคมมีเหตุมีผล มีทัศนคติและความคิดที่ไม่งมงาย มีวินัยทางสังคม มีการคิดและวางแผนการพัฒนา มีความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม มีการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การเพิ่มมาตรฐานการดำรงชีวิต การปรับปรุงสถาบันทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ประเทศชาติมีความเป็นปึกแผ่น มีเอกราช และมีประชาธิปไตยในระดับพื้นฐาน^๔

กรมพัฒนาชุมชน กล่าวถึงการพัฒนา (Development) หมายถึง การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (Change for the Better)^๕

จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ อธิบายว่า ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนา มาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนานอันหมายถึงรวมถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึง รุ่งเรือง ไม่มีอะไรเทียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒโน หมายถึง เป็นคนร่อกโลก เป็นสิ่ง/เป็นคนที่โลกไม่ต้องการ อย่างไรก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ^๖

จิตยา สุวรรณขุ ได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย สถานะการพัฒนาเป็นสถานะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสถานะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบอเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมาใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย^๗

^๔เกื้อ วงศ์บุญสิน, **ประชากรกับการพัฒนา**, (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า ๒๒-๒๓.

^๕สุเทพ เขาวลิต, **หลักการพัฒนาชุมชน**, (ขอนแก่น : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑๑.

^๖จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

^๗จิตยา สุวรรณขุ, **“สังคมวิทยา” ในวิทยาศาสตร์สังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้^{๑๒}

พุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า คำว่า “พัฒนา” หรือ วัฒนา ในภาษาบาลี แปลว่า รก คือ รกอย่างหนาแน่น เช่น ผมบนศรีษะรก เรียกว่าพัฒนา หรือวัฒนา หรือวัฒนะ เป็นความเจริญเหมือนกัน และถ้าใครมีความประพฤติไม่มีประโยชน์ ก็เรียกว่าคนทำโลกให้รก ใช้คำเดียวกับคำว่า วัฒนะ จึงมีคำห้ามไว้ว่า น สียา โลกวัณโน อย่าเป็นคนรกโลก โลกวัณโน แปลว่าคนทำโลกให้รก ดังนั้นถ้าจะให้รกไปด้วยคนดี ของดี ก็ต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย^{๑๓}

พระธรรมญาณมุนี (วรรณ มนุญโญ) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นเครื่องรักษาชีวิตทุกชนิดให้อยู่ได้ชีวิตของคนอยู่ได้ด้วยการพัฒนา การพัฒนา คือ การคุ้มครองการเปลี่ยนแปลงให้อยู่ในสถานที่เหมาะสมประการหนึ่ง เป็นการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีที่เราต้องการให้เกิดขึ้นในปริมาณที่เพียงพออีกประการหนึ่ง คนเราย่อมอยู่กับความเปลี่ยนแปลง หน้าที่ของมนุษย์จะต้องควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม เรียกว่า สร้างความเจริญ ถ้าเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมาะสมก็เป็นความเสื่อมการพัฒนาจึงเป็นลักษณะการคุ้มครองความเปลี่ยนแปลงได้เหมาะสมตามที่เรต้องการและเป็นการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามที่เราต้องการที่ยังไม่มีให้มีขึ้นในลักษณะที่เหมาะสม^{๑๔}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) อธิบายว่า คำว่า พัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่า ภาวนา หมายถึง การทำให้มีการทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรมการบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๑๕}

^{๑๒}ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^{๑๓}พุทธทาสภิกขุ, **การเมืองคือธรรมะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๙๙-๒๐๐.

^{๑๔}พระธรรมญาณมุนี (วรรณ มนุญโญ), **วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร : การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**, การประชุมพระสังฆาธิการ กรมการศาสนา. ๒๕๒๖, (อัสสัมชัญ).

^{๑๕}พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่า การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรมเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^{๑๖}

พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) กล่าวสรุปไว้ว่า “การพัฒนา” เป็นการกระทำทำให้เจริญ กระทำให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป มีศิลปะในการกระทำอะไรลงไป ต้องมีสิ่งที่สวยงามงดงามตามระเบียบ มีเหตุมีผลอยู่ในนั้น ทำให้มันก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป พยายามทำให้มันก้าวหน้า พยายามทำให้มันเจริญ อันนี้เรียกว่า มีศิลปะในการพัฒนา^{๑๗}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๑๘}

วิทยากร เชียงกูล กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^{๑๙}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายว่า “การพัฒนา” คือการเปลี่ยนแปลง ที่มีการกำหนดทิศทาง หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นของดีสำหรับกลุ่มหรือชุมชนที่สร้างขึ้น^{๒๐}

^{๑๖}พระไพศาล วิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๑๗}พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม, อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพผู้วายชนม์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๕.

^{๑๘}ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๙}วิทยากร เชียงกูล, การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ฉบับกระแ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๒๐}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๑.

อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา วรรณสุต ให้ความหมายการพัฒนาว่า หมายถึง “การเคลื่อนย้ายจากความด้อยพัฒนาให้หลุดพ้นจากความยากจน ซึ่งจะแสวงหาและบรรลุถึงได้อย่างแท้จริง โดยวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ การพัฒนาเป็นการปรับปรุงเงื่อนไขที่ไม่พึงปรารถนาต่างๆ ในสังคม”^{๒๑}

Brookfield ได้ให้ความหมายของการพัฒนา โดยเน้นด้านเศรษฐกิจว่า หมายถึง ความก้าวหน้าที่ยั่งยืนสวัสดิการ เป็นต้นว่า การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ คำว่า พัฒนา ในความหมายของกลุ่มมาร์กซิส (Marxist) ซึ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ มองในแง่ที่ว่า การพัฒนาของประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมยุโรปตะวันตก ในความเป็นจริงต้องอาศัยประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามซึ่งในแง่นี้ประเทศโลกที่สามไม่เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะกลายเป็นประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพาประเทศที่จะเจริญก้าวหน้ากว่า ทำให้เศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามถูกรวบจำ^{๒๒}

Constantina กล่าวถึงการพัฒนา (Development) คือ ขบวนการที่ต่อเนื่อง ซึ่งแสดงความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมการดำรงชีพของเขาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเขาได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่าต้องมุ่งเน้นไปยัง

๑. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต
๒. ความสามารถของตัวบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง
๓. ความสามารถในการควบคุมตัวเอง^{๒๓}

Garcia กล่าวถึง การพัฒนาในแง่ของการพัฒนาสังคมว่าเป็นกระบวนการที่เป็นองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และไม่ใช่เศรษฐกิจที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง และมีการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน ทั้งในด้านปริมาณ (Quantity) และคุณภาพ (Quality)^{๒๔}

Hoogvelt เชื่อว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้การแบ่งโลกออกเป็นโลกที่พัฒนาและไม่พัฒนา ซึ่ง Hoogvelt อธิบายว่า การพัฒนามีอยู่ ๓ ฐานะ ได้แก่

^{๒๑}อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา วรรณสุต, **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม), (พระนคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การขายและซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๑๑.

^{๒๒}พิชญ์ สมพอง, **สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : กิจจันท์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘.

^{๒๓}Constantino, Renato, **The Challenge of the Churches**, (Paper presented during the First Gregorio Aplipay Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May 18, 1984). P. 112.

^{๒๔}Garcia Jr, Mannal P, **Development : A Literature Survey of Concepts and Theories**, (Laguna : UPLB, 1982), P. 111.

๑) การพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ ในความหมายนี้หมายถึงกระบวนการวิวัฒนาการของความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์รวมทั้งขององค์การทางวัฒนธรรมด้วย การพัฒนาในฐานะนี้เกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการทั้งแนวเก่า แนวใหม่ ความแตกต่างทางสังคม การผสมผสานและการปรับตัวด้วยการทำให้ดีขึ้น ตลอดจนขั้นตอนของวิวัฒนาการทางสังคม

๒) การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิสัมพันธ์ ในฐานะนี้เป็นการมองการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตของสังคมด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมต่างๆ Hoogvelt ได้อธิบายถึงการพัฒนาของสังคมที่ค่อยพัฒนาด้วยการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้า ระบบพาณิชย์ ระบบอาณานิคม อาณานิคมยุคใหม่ การแปลงสภาพโครงสร้างของสังคมดั้งเดิมด้วยการเป็นสมัยใหม่ภายใต้ลัทธิอาณานิคม การแพร่กระจายทัศนคติ ค่านิยม สถาบันต่างๆ ภายใต้ลัทธิอาณานิคม และการขาดตอนของกระบวนการวิวัฒนาการ

๓) การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิบัติการ การพัฒนาในฐานะนี้ถือว่า การพัฒนาจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบและตรวจสอบกระบวนการแห่งความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงโดยมีเป้าหมายให้เลือกสำหรับการพัฒนาหลายๆ เป้าหมาย รวมทั้งรูปแบบของการพัฒนา เป็นต้น^{๒๕}

Kindleberger กล่าวถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจว่า เป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ใช้ค่านิยมของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาว่าจะเป็นไปในทิศทางใด ตัวอย่างเช่น คนไทยบางส่วนมีความเชื่อหรือมีค่านิยมว่าเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญหรือแสดงว่าประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนา ดังนั้น จึงพยายามที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ภายในประเทศให้มากที่สุด เป็นต้น^{๒๖}

Misra ให้ความหมาย การพัฒนา ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ต้องการทำให้ดีขึ้นตามความคิดของตน กระบวนการนั้นจะไม่ใช่สภาวะการณ์ใดสภาวะการณ์หนึ่งกระบวนการจะอ้างอิงถึงค่านิยมต่างๆ เป็นพื้นฐาน และค่านิยมต่างๆ นั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา^{๒๗}

Roger and Burdge ให้ความหมายการพัฒนา (Development) ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะช่วยปรับปรุงโครงสร้างองค์การทางสังคมดีขึ้น^{๒๘}

^{๒๕} พิชญ์ สมพอง, สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๒๗} Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.), *The Changing Perspective of Development Problems In Misra*, (Hong Kong: Maruzen Investment (Hong Kong), 1981), P. 111.

^{๒๘} Roger, Everette M. and Burdge Rabel J, *Social Change In Rural Societies*, New (Jersey: Prentice – Hall, 1972), P 23.

Freire กล่าวถึง การพัฒนา ว่าเป็นการมีเป้าหมายที่ถูกต้อง ซึ่งมีความสำคัญมากและ เป็นสิ่งจำเป็นจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนทางเพิ่มขึ้นที่มีค่า^{๒๙}

Riggs ให้ความเห็นของการพัฒนา (Development) ว่าเป็นการเจริญขึ้นของระดับ องค์การทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการทำลายรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมแบบเก่า และการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการจัดระบบในส่วนบนขององค์การแล้วแผ่ขยายลงมาสู่ส่วนล่าง และดำเนินเรื่อยไปจนครอบคลุมองค์การอย่างกลมกลืน^{๓๐}

Streeten ให้ความเห็นว่า การพัฒนา ได้แก่ การมีความก้าวหน้า (Progress) ในมิติ ต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ

๑. ผลผลิต (Output) และรายได้ (Income)
๒. สภาพะของการผลิต (Conditions of Production)
๓. ระดับความเป็นอยู่ (Level of Living) ซึ่งได้แก่ ภาวะโภชนา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น
๔. ทศนคติ (Attitude) ต่อการทำงาน
๕. สถาบันต่างๆ (Institutions) และนโยบาย (Policy)

T.R. Batten ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น^{๓๑}

สรุปได้ว่า คำว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้ง การพัฒนาวัตถุและพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น ซึ่งตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมหรือการพัฒนาสังคม การพัฒนา ทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังพิจารณาว่าการพัฒนา เป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงรักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถ นำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็น ส่วนสำคัญ ถ้าจะให้รักไปด้วยคนดี ของดี ก็ต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย การพัฒนาที่ แท้จริงในทางพุทธธรรม จึงต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคม และธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วน ตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่า ในทางมนุษยธรรม

^{๒๙}Freire, P. **Education : The Practice of Freedom**, (London : Writers and Readers Publishing Cooperative, 1972), P 110.

^{๓๐}Riggs, Fred W. “Modernization and Political Problems: Some Developmental Prerequisites” **Development Nations: Guest for A Model** (Beling and Toten), (New York: Van Nostran Reinhold, 1970), P. 110.

^{๓๑}T.R. Batten, **Community and Their Development**, (London: Oxford University Press, 1959), P. 2.

๒.๑.๒ ความสำคัญของการพัฒนา

การพัฒนา (Development) นั้นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทุกๆ คน อีกทั้งมีบทบาทที่สำคัญมากในทุกๆ ประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เป็นชาติที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและการเมืองหรือประเทศมหาอำนาจก็ตาม การพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนาแล้ว การพัฒนาจะเป็นบทบาทสำคัญยิ่งในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ (Economic Crisis) เช่น ภาวะเงินเฟ้อ (Inflation) การถดถอยทางเศรษฐกิจ (Economic Recession) และการว่างงาน (Unemployment)

การพัฒนาเป็นคำที่ใช้กันกว้างขวาง และโดยทั่วไป ทำให้ความหมายแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ผู้ให้จะให้ความหมาย การพัฒนาเน้นไปในเรื่องใดบ้าง จากความหมายต่างๆ ที่นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายนั้น สรุปแล้วจะครอบคลุมและมุ่งไปยังเศรษฐกิจ (Economics), สังคม (Sociology), มานุษยวิทยา (Humanity), การวางแผน (Planning)^{๓๒}

สืบเนื่องจากสภาพธรรมชาติที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีช้อยกเว้นที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (Family) เผ่าพันธุ์ (Tribe) ชุมชน (Community) สังคม (Society) และประเทศ (Country) และเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” และ “ผู้ตาม” คือ ประชาชนหรือคนในกลุ่ม รวมทั้งมี “การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” หรือ “การจัดระเบียบภายในกลุ่ม” ซึ่งอาจเรียกว่า การบริหารหรือการพัฒนาภายใน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข และในบางกรณีการควบคุมดูแลอาจเกี่ยวข้องกับภายนอกด้วย เช่น กรณีการติดต่อ ประสานงาน การต่อสู้ หรือการทำสงครามกับกลุ่มอื่น สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศอาจเรียกว่า “นักบริหาร” หรือ “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลหรือการจัดระเบียบนั้น เรียกว่า การบริหาร ที่กล่าวมานี้ เป็นมุมมองในแง่ของนักบริหาร แต่ถ้าในมุมมองของนักพัฒนา อาจเรียกผู้บริหารและการบริหารนั้นว่า นักพัฒนาและการพัฒนา ตามลำดับ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีกลุ่ม ที่นั่นย่อมมีการพัฒนา”

ในมุมมองของนักพัฒนา สภาพของกลุ่มในยุคเริ่มแรกซึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ อิทธิพลของธรรมชาติจะมีต่อมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในกลุ่มมาก โดยการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของมนุษย์จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อีกทั้งธรรมชาติและผู้นำเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมวิธีการประกอบอาชีพด้วย ลักษณะการพัฒนาและการประกอบอาชีพในยุคนั้นไม่ซับซ้อนและจำนวนประชากรก็มีไม่มาก

^{๓๒}การพัฒนาชนบท, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : [http:// www.web.agri.cmu.ac.th](http://www.web.agri.cmu.ac.th), (๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗)

ต่อมาเมื่อจำนวนมนุษย์ที่รวมตัวกันอยู่ในกลุ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น เปลี่ยนเป็นชุมชน และเป็นประเทศ ในเวลาเดียวกัน ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม ผู้นำและผู้ตาม คือ ประชาชนพยายามเอาชนะธรรมชาติ ได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Folk wisdom) และการลองผิดลองถูก (Trial and error) เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการประกอบอาชีพ

เมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่และมั่นคงขึ้นเป็นประเทศ ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้เป็นจำนวนมาก บางส่วนเสื่อมสลายถูกทำลายและสิ้นสภาพไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับ ผู้นำ และผู้ตามหรือประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และความชำนาญ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น นำวิชาความรู้ที่เป็นศาสตร์ (Science) หรือความรู้ที่เป็นระบบ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มขึ้นยิ่งไปกว่านั้น จำนวนประชากรได้เพิ่มมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศ หรือหลายๆ ประเทศเพื่อเร่งปริมาณและเวลาในการทำงานและการผลิต เป็นต้น เหล่านี้ ทำให้ผู้นำประเทศต้องค้นหาแนวทางการพัฒนาต่างๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง หรือไม่ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ตัวอย่าง เช่น เดิมมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติทุกปีจะเกิดน้ำท่วม ต่อมามนุษย์มีวิชาความรู้มีความสามารถ และมีเทคโนโลยีสูงขึ้น ได้สร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม และย่นนำธรรมชาติไปใช้ประโยชน์มากขึ้น เช่น มนุษย์นำน้ำจากน้ำตกไปผลิตเป็นพลังงานไฟฟ้า และมีหน่วยงานที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัยเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา เป็นต้น สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Human component) ถือว่าเป็นการประดิษฐ์คิดค้นหรือสร้างผลผลิตใหม่ (Innovation) เพื่อนำมาใช้แทนสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural component) หรือใช้แทนทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resource) ที่นับวันจะลดน้อยลง

ที่กล่าวมานี้ ถือว่าเป็นวิวัฒนาการของแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาของมนุษย์ (ผู้นำและผู้ตาม) ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจากหนึ่ง การพัฒนาในสภาพที่มนุษย์อยู่ภายใต้ อิทธิพลของธรรมชาติ และวิวัฒนาการมาเป็นสอง การพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ จากนั้น จึงเป็นสาม การพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้ และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ^{๓๓}

^{๓๓} วิชา วิชานิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนาชนบทเปรียบเทียบ : การบริหารการพัฒนาชนบทตามแนวทางแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ความจำเป็นพื้นฐานและโครงการอีสานเขียว, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๙.

๒.๑.๓ แนวคิดหลักเกี่ยวกับการพัฒนา

การพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง (A discourse) ซึ่งได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างกว้างขวาง โดยมีการศึกษา วิจัย วิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ในหลาย^{๓๔} ขณะเดียวกันการพัฒนาเป็นกระบวนการ (Process) ที่ได้รับ การตีค่าในระดับสูงส่งผลให้สิ่งที่ตรงกันข้ามกับกระบวนการ การนี้ไม่ได้รับการตีค่ากลายเป็น “ความด้อยพัฒนา” สิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิด “การพัฒนา” ที่อาจมีคุณค่าสูงยิ่งยากที่จะประเมินคุณค่า หลายอย่าง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แต่เพราะการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ สิ่งที่ตรงกันข้ามกับความสมัยใหม่จึงได้รับการประเมินค่าในระดับต่ำหรืออาจจะไม่มีค่าควรแก่การศึกษาและใช้ประโยชน์เลยก็ได้ ซึ่งการพัฒนาไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม มีแนวคิดที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑) การพัฒนาเป็นกระบวนการ (Process) การพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ทุกด้านอย่างเป็นบูรณาการและอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะเริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศชาติในที่สุด

๒) การพัฒนาเป็นวิธีการ (Method) การพัฒนาประกอบด้วยวิธีการในการจัดการระบบทรัพยากรต่างๆ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง วิธีการพัฒนานี้รวมเอาการสร้างองค์การพัฒนา และเสริมสร้างทักษะและความรู้ของประชาชนในสังคมโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละท้องถิ่น

๓) การพัฒนาคือการเคลื่อนไหว (Movement) การพัฒนามีลักษณะเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่การพัฒนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับการระดมความร่วมมือทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหาความต้องการรวมตัวและตระหนักถึงปัญหาความต้องการพื้นฐานร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันคิดและแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น ขณะเดียวกันการพัฒนามีความจำเป็นที่จะให้กลุ่มบุคคลภายใต้โครงการพัฒนาต่างๆ เข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของตนรวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มบุคคลจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงความคิดเห็นและทัศนคติไปในทางก้าวหน้าและสร้างสรรค์ และพัฒนาทักษะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาด้วย

๔) การพัฒนาคือการจัดทำโครงการหรือโปรแกรม (Project or Program) โครงการหรือโปรแกรม เป็นการปฏิบัติการอย่างหนึ่งของการพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเป็นจริงขึ้นมาได้ โครงการพัฒนาที่ได้รับผลสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาประกอบด้วย บุคคลทุกระดับชั้น นับตั้งแต่กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ จนถึงกลุ่มรักษาความสะอาดและรักษาความสงบเรียบร้อยในองค์การ

^{๓๔}ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

๕) การพัฒนาคือโอกาส (Opportunity) การให้โอกาสแก่บุคคลในการพัฒนาชีวิต สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่จำเป็น คนที่จะได้รับโอกาสมากยิ่งขึ้น คือคนยากจนหรือคนด้อยโอกาส ยิ่งด้อยโอกาสมากที่สุดยิ่งควรได้รับโอกาสมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยในการได้รับสิทธิมากขึ้นในเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) และการพัฒนาคุณภาพของคน

๒.๑.๓ แนวคิดและกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา (New Development Paradigm)

กระบวนทัศน์ (Paradigm) หมายถึง “ทฤษฎีพื้นฐานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างอันกำหนดแบบแผนการคิดและการปฏิบัติในประชาคมหนึ่งๆ เมื่อใดทฤษฎีพื้นฐานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงจะทำให้แบบแผนการคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Paradigm shift)”^{๓๕}

เรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาและความหมายของการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและเกิดวิาทะในการช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายมาตั้งแต่การเริ่มก่อกำเนิดของทฤษฎีแรกแห่งการพัฒนา (The First Theory of Development) ในสมัยของประธานาธิบดี Harry Truman ของจักรวรรดินิยมอเมริกาภายหลังจากการยุติลงของสงครามโลกครั้งที่สอง ตามมาด้วยการต่อสู้ระหว่างสองลัทธิ คือ เสรีนิยมและสังคมนิยม รวมทั้งนโยบายสี่เป้าหมาย (Point Four Programme) เพื่อถ่วงดุลอำนาจช่วงชิงและครอบงำประเทศอ่อนแอให้เป็นฐานกำลังในการต่อสู้กับปฏิปักษ์ สงครามระหว่างลัทธิได้ดำเนินติดต่อกันมาจนกระทั่งเกิดการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมโซเวียต รวมทั้งการเปลี่ยนท่าทีแนวทาง และนโยบายทางการเมืองของพันธมิตรหลายๆ ประเทศ การล่มสลายของลัทธิเศรษฐกิจการเมืองของประเทศที่เป็นปฏิปักษ์ทำให้เกิดการแพร่กระจายและขยายตัวของแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Main Stream Economy) ประเทศบริเวณและกึ่งบริวารซึ่งเปรียบเสมือนประเทศอาณานิคมยุคใหม่ (New Colony) ของจักรวรรดินิยมอเมริกา ได้นำเอาแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก รวมทั้งแนวคิดแบบปฏิฐานนิยมไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศจนประจักษ์ต่อมาว่า แนวคิดดังกล่าวหาได้สอดคล้องกับวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีการดำรงชีวิต (Mode of Living) ของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมของตนแต่น้อย โดยแนวคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลอย่างไร้ขอบเขต รวมทั้งเป็นสาเหตุให้เกิดการทำลายล้างระบบนิเวศระบบศีลธรรม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่ยั้งคิด จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ รวมทั้งการก่อกำเนิดของกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาขึ้น

^{๓๕}สุทิพย์พร โชติรัตน์ศักดิ์, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗)

๒.๑.๔ กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm)

กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) หมายถึง “กระบวนความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันโดยการทำงานด้วยกัน ใช้ความพยายามร่วมกันและไม่มาเป็นปกปักษ์ต่อกัน”

วิธีการส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกัน มีการค้นคว้าวิจัยจนได้เครื่องมือที่เรียกว่า (AIC) ซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่ทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการใน ๓ ขั้น คือ^{๓๖}

ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation

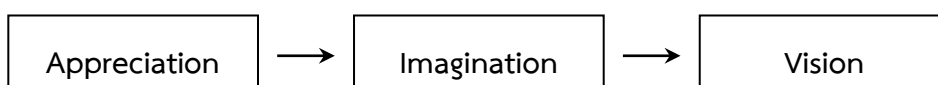
ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence

ขั้นที่ ๓ คือ C : Control

ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation คือ “การทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์”

ในกระบวนการขั้นนี้ ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันด้วยภาพ ข้อเขียน และคำพูด ว่าเขาเห็นสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และเขาอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีโอกาใช้ข้อเท็จจริง เหตุผล และความรู้สึก ตลอดจนการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ตามข้อเท็จจริง เมื่อทุกคนได้แสดงออกโดยได้รับการยอมรับจากคนอื่นๆ จะทำให้คนมีความรู้สึกที่ดี มีความสุข มีความอบอุ่น และเกิด “พลังร่วม” ขึ้นในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกัน

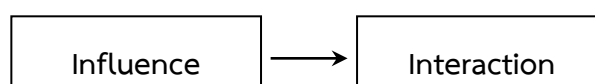
ในช่วงของการแสดงออกว่าแต่ละคนอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร เป็นการใช้จินตนาการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยและสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การมองการณ์ไกล การมองภาพกว้างและการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่าการคิดจากสภาพปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั่นคือ การใช้ “จิตนาการ” (Imagination) ซึ่งจะมีพลังมากขึ้นกลายเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์ร่วม” (Shared Ideal) ซึ่งได้แก่ “สิ่งที่มุ่งมาดปรารถนาร่วมกันหรือเป้าหมาย” นั่นเอง

ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุด ในขั้นนี้ ทุกคนมีโอกาทัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่า วิธีการสำคัญที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง

^{๓๖}สุทิพย์พร โชติรัตนศักดิ์, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗)

เมื่อทุกคนแสดงความคิดเห็นแล้วจะนำ “วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ แยกแยะ และพิจารณาร่วมกัน จนกระทั่งได้ “วิธีการสำคัญ” ที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ ซึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการสำคัญนั้น สมาชิกกลุ่มจะมี “ปฏิสัมพันธ์” (Influence หรือ Interaction) ซึ่งกันและกันสูง รวมถึงการถกเถียงโต้แย้งกันด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกันว่าดีที่สุด เนื่องจากการถกเถียงโต้แย้งในระดับวิธีการดังกล่าว มี “เป้าหมาย” หรือ “อุดมการณ์” ร่วมกัน ฉะนั้น กลุ่มยังมีแนวโน้มที่จะรักษาความสามัคคีไว้ได้โดยไม่ยากนัก

ขั้นที่ ๓ คือ C : Control คือ การนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) อย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใด จะมีรายได้จากการดำเนินงานดังกล่าวหรือไม่ ถ้ามีประมาณเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆ ตามที่เห็นว่าควรระบุไว้

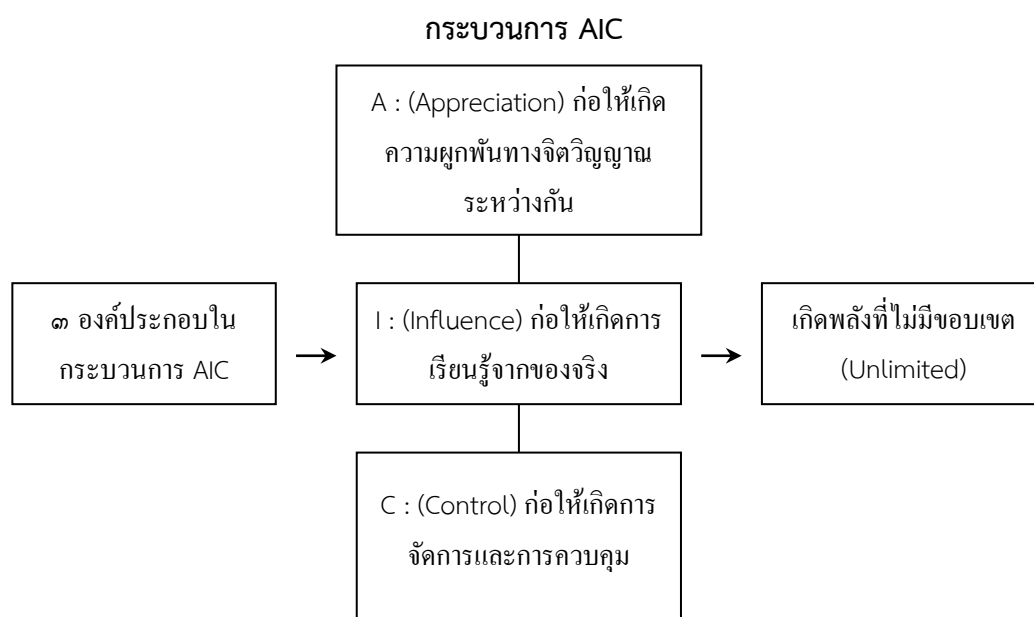
ในขั้นนี้ สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะเลือกเองว่า สมัยใจจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องใด จะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในเรื่องใด จะเป็นผู้ร่วมคิดแผนปฏิบัติการข้อใด เป็นการกำหนด “ข้อผูกพัน” (Commitment) ให้ตนเองเพื่อ “ควบคุม” (Control) ให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมกันของกลุ่มในที่สุด

นอกจากการเข้ารับผิดชอบหรือไม่ความร่วมมือตาม “แผนปฏิบัติการ” ที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้นแล้ว สมาชิกกลุ่มในแต่ละคนยังอาจกำหนด “ข้อผูกพันเฉพาะตัว” (Personal Commitment) ได้อีกด้วย เพื่อเป็นการใช้พลังในส่วนของตัวเองแต่ละคนให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์มากที่สุด

กระบวนการ AIC จะสร้างพลังสร้างสรรค์ขึ้น เมื่อฝ่ายต่างๆ เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยความรักความเมตตา ตัว A (Appreciation) คือ ธรรมะอย่างสูง ได้แก่ ความรักและความเมตตา คนอื่น ต้องรับฟัง อุดหนุน และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา ฉะนั้น “A” ทำให้เกิดพลังความดีเข้ามา อาจเรียกว่าเป็น “การพัฒนาทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Development) พอคนที่เข้ามามีกิจกรรมมีความรักความเมตตาต่อกัน ก็เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน จากการทำงานด้วยกัน ที่เรียกว่า “Interactive learning through action” จึงให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิด “การเรียนรู้” ที่แท้จริง ซึ่งมีพลังมาก ปกติแล้วคนมักจะเรียนรู้กันยาก

เพราะฉะนั้น “การพัฒนา” ต้องการ “การเรียนรู้” อย่างมากของทุกฝ่าย นั่นคือ ต้องมี “I” (Influence) ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดพลัง และต้องมี “C” (Control) ซึ่งได้แก่ “การจัดการ” (Management) และ “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) ที่กำหนดว่าใคร จะทำอะไร อย่างไร เมื่อใด มีค่าใช้จ่ายเท่าไร จะได้เงินจากไหน ถ้าไม่พอจะอย่างไร เป็นต้น

การที่จะผลักดันกระบวนการคนใหม่ในด้านการพัฒนาให้มีบทบาทในทางปฏิบัตินั้น จะต้องใช้กระบวนการให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานและเรียนรู้ร่วมกันด้วยความรัก ทุกฝ่ายในที่นี้ หมายถึง เบญจภาคี คือ

ชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป

รัฐ ได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานของทางราชการ

นักวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการ ต่างๆ

องค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิ สมาคม องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน ตลอดจนชมรม และกลุ่มต่างๆ

องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน และนักธุรกิจ

ปัจจุบันสังคมไทยเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น อาชญากรรม โสเภณี ความยากจน ซึ่งเชื่อมโยงไปกับเรื่องความเสื่อมเสียทางศีลธรรม สรุปลแล้วเรียกว่า เป็นวิกฤตการณ์ทางสังคม (Social Crisis) มีสาเหตุทั้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเอง และสาเหตุจากกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป กรณีดังกล่าวเป็นปัญหาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก การที่จะแก้ไขได้ต้องเปลี่ยนกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ โดยให้ผืนภักดิ์กันทุกส่วนเข้ามาเชื่อมโยงกันทำงาน เพราะเราจะแก้ปัญหาละเรื่องไม่ได้ ต้องทำพร้อมกันทุกเรื่อง โดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ วิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กระบวนการคนใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm)

เพื่อก่อให้เกิดแนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนาของทุกฝ่าย ทั้งทางราชการ ชุมชน องค์กร เอกชน สาธารณะประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สถาบันทางศาสนา และภาค ธุรกิจ ในอันที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิด การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยระดมทรัพยากรกำลังและทรัพยากรทั้งหมดมาเชื่อมโยงกันในการ ดำเนินงานสร้างสรรค์สังคม

สรุปได้ว่า การพัฒนาคือกระบวนการแปรเปลี่ยนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี ขึ้น และสอดคล้องสัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการพัฒนามีลักษณะเป็นทั้งกระบวนการวิธีการเคลื่อนไหว การจัดทำโปรแกรม รวมถึงการให้ โอกาสด้วย

๒.๑.๕ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการพัฒนา

การพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกต ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าสังคม และวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่างๆ หลายประการ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment)
๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population Change)
๓. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact)
๔. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Structure)
๕. ระดับของความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology)

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น เช่น การเล็งเห็นความจำเป็นในการ เปลี่ยนแปลง หรือนโยบายของผู้นำประเทศ

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของ การเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Change & Resistance to Change)

สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้น คือ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมนั้น กินความครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้าหรือถดถอยก็ได้ แต่ที่เป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนา ก็คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction for Change) ในลักษณะที่ก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้น

คำว่า “พัฒนา” เกิดขึ้นและนำมาใช้ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนัก เศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งเกิดการ เปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นพลังงานจากเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์ ต่างๆ อาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม วิธีการผลิตเปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพเป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้า ที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมือง สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หลังจากนั้น

คำว่า พัฒนา ก็ได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลก โดยความหมายกว้างๆ ทั่วไปแล้ว หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามีอยู่สามส่วน คือ ผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เจตนาธรรมณ์ อุดมการณ์ วิธีการรวมทั้งกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเป้าหมายของกระทำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความเข้าใจชัดเจนในแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาวិชาการที่ว่าด้วยการพัฒนา

คำถามที่มักจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งในศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนา ก็คือ การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของสังคมนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของใคร เกิดขึ้นจากการกระทำของใคร และมีจุดมุ่งหมายรวมทั้งเจตนาธรรมณ์ที่แท้จริงอย่างไร จึงต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

จากการศึกษาเชิงวาทกรรม (Discourse Studies) พบว่า มีการแอบแฝงซ่อนเร้นความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ แนวคิด ทฤษฎี หลักการ วิธีการ นั่นคือ การพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตเป็นเพียงการบิดเบือน ซ่อนเร้นฉันทามติเชิงวิชาการที่แท้จริงของพัฒนาศาสตร์ โดยพยายามใช้วาทกรรมครอบงำระบบความคิด รวมไปถึงการชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมเป้าหมายให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ผู้สร้างวาทกรรมต้องการ นอกเหนือไปจากนั้น ยังมีข้อคิดเห็นทางวิชาการที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ภายใต้เงื่อนไขที่บริสุทธิ การพัฒนาที่แท้จริงไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ ถ้าหากไม่สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงเชิงลบของสังคมซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในทางบวกหรือการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม โดยแก่นแท้แห่งศาสตร์นั้น การพัฒนา (Development) มีความหมายเป็นสองนัย ก็คือ

๑. ในความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การประดิษฐ์คิดค้นหรือริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาและนำมาใช้เป็นครั้งแรก เช่นการคิดค้นกระแสไฟฟ้า การประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์

๒. ในความหมายอย่างกว้าง การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของระบบต่างๆ ในสังคมที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้น โดยมีหลักที่ใช้ในการพิจารณาโดยมีจุดเน้นอยู่ที่ลักษณะของการพัฒนา คือ

๒.๑ การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ คุณภาพ และสิ่งแวดล้อม ทุกด้านให้ดีขึ้น หรือเหมาะสมกว่าสภาพที่เป็นอยู่เดิม

๒.๒ มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไป

๒.๓ มีลักษณะเป็นพลวัตร ซึ่งหมายความว่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง

๒.๔ มีลักษณะเป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อใด ใช้งบประมาณและสิ่งสนับสนุนเท่าใด ใครรับผิดชอบ

๒.๕ มีลักษณะเป็นวิชาการ ซึ่งหมายถึง การกำหนดขอบเขตและกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาการศึกษา

๒.๖ มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติการจริงที่ทำให้เกิดผลจริง

๒.๗ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ หรืออาจจะเกิดขึ้นเอง

๒.๘ มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด ซึ่งสามารถจะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น ด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมดีขึ้นมากหรือน้อยเพียงใด ในระดับใด^{๓๗}

การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ แต่การพัฒนาอย่างเป็นระบบเริ่มจากหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ กล่าวคือ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง เกิดประเทศใหม่ๆ ขึ้นมาหลายประเทศ ขณะเดียวกันประเทศเก่าแก่หลายประเทศยังคงมีความล่าช้าทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และบางประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจก็ได้รับเอกราช หลุดพ้นจากเป็นประเทศอาณานิคม ประเทศเหล่านี้ไม่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และสังคม^{๓๘} โดยที่ประเทศเหล่านี้ถูกเรียกว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้น จึงมีความพยายามหลายวิธีการเพื่อจะพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และคุณภาพชีวิตของผู้คนในประเทศเหล่านั้น ความพยายามที่จะพัฒนาได้มีขึ้นอย่างเป็นระบบระหว่างทศวรรษ ๑๙๕๐-๑๙๖๐ และต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๗๐

ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ก็มีประเทศอภิมหาอำนาจในโลกสองประเทศ คือประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสหภาพโซเวียต ทั้งสองประเทศนี้พยายามเผยแพร่อุดมการณ์ของตนเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจไปยังประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งพยายามแข่งขันเพื่อเป็นมหาอำนาจในโลก ทั้งสองประเทศนี้มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงในระบบการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจ สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศทุนนิยม มีรูปแบบการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย ส่วนประเทศสหภาพโซเวียตมีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม และระบบการปกครองแบบเผด็จการคอมมิวนิสต์

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย เจริญรุ่งเรืองในยุโรปตะวันตก โดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ สำหรับการพัฒนาระบบทุนนิยมนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้จัดตั้งแผนการพัฒนาที่เรียกว่า Marshall Plan ซึ่งแผนการพัฒนาดังกล่าวนำไปสู่การเกิดขึ้นมาของธนาคารโลก (World Bank) สถาบันกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund หรือ IMF) สถาบันทางการเงินทั้งสองแห่งเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญโดยการจัดสรรเงินกู้ให้แก่ประเทศต่างๆ ที่กำลังพัฒนาทั้งหลายหรือโครงการพัฒนา

โครงการพัฒนาต่างๆ ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่รัฐบาลจะเป็นผู้ริเริ่มและควบคุม ในอดีตการพัฒนา มักจะมุ่งไปในเรื่องการพัฒนาและการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมและมุ่งสร้างงานให้คนที่รายได้มากขึ้น แต่ผลประโยชน์ต่อการพัฒนาโดยภาพรวมจะตกอยู่ในกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจทางการเมือง

^{๓๗} สุทธิพร โชติรัตนศักดิ์, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗)

^{๓๘} Myrdal, Gunnar, *Asian Drama*, (London : Allen Lane, The Penguin Press, 1968), P.98.

และทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นคนส่วนน้อย ขณะที่คนส่วนใหญ่ที่ด้อยโอกาสจะไม่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาต่างๆ เท่าที่ควร และคนส่วนใหญ่ก็ยังคงมีสภาพชีวิตไม่แตกต่างจากเดิม รวมทั้งคุณภาพชีวิตก็ไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นมากนัก เพราะฉะนั้นโครงการพัฒนาทั้งหลายในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะมีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง กล่าวคือ ในทางเศรษฐกิจคนส่วนน้อยไม่ก็กลุ่มจะรวยเพิ่มขึ้น ขณะที่คนส่วนใหญ่อยากจนลง และในทางสังคมคนส่วนใหญ่ก็ยังด้อยโอกาส ไม่ได้รับความยุติธรรมในสังคม และคุณภาพชีวิต ก็ยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง ข้อนี้อาจกล่าวได้ว่า แผนการพัฒนาต่างๆ ในอดีต ดูเหมือนจะสร้างความไม่เสมอภาค (Inequality) ในหมู่ประชาชน รวมถึงความไม่เสมอภาคระหว่างชาติต่างๆ ในโลกอีกด้วย

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและต่อเนื่องมานานแล้ว นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์แรกเริ่มของมนุษยชาติ โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่โลกถูกแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย นำโดยประเทศมหาอำนาจคือสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต ซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ระบบการพัฒนาด้านอื่นๆ มีความแตกต่างกัน และบรรดาประเทศพันธมิตรของแต่ละฝ่ายต่างก็ได้รับอิทธิพลตามไปด้วย แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในแนวทางปฏิบัติ แต่ทุกโครงการหรือกิจกรรมล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น

๒.๑.๖ ระดับของการพัฒนา

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

๑) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อทำให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น

๒) การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม เป็นต้น

๓) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น

พร้อมกันนั้น ยังได้จัดกลุ่มการให้ความหมายคำว่า การพัฒนา ออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (Growth) อันเป็นการเพิ่มของผลผลิต (Output) ซึ่งกระทำโดยระบบสังคม (Social system) ร่วมกับสิ่งแวดล้อม (Environment) เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนน สะพาน เขื่อน หรือบ้านเรือนให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้สิ่งเหล่านี้มากขึ้น

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการกระทำ (Development is change in the with performs) เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมือง และระบบบริหาร เป็นต้น

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเน้นที่วัตถุประสงค์เป็นหลัก ถ้าเป็นการบริหารจัดการก็ต้องบริหารจัดการด้วยวัตถุประสงค์ (Management by objectives) คือการปฏิบัติงานมุ่งไปที่วัตถุประสงค์นั่นเอง การพัฒนาตามความเห็นของกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่าผู้กำหนดวัตถุประสงค์จะได้อะไรอย่างไร มีอะไรบ้างที่ต้องการ ปัญหาต่อมาก็คือ วัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนั้นมีเหตุผลหรือได้รับความเห็นชอบและการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ซึ่งถ้าวัตถุประสงค์ของประเทศประชาชนในประเทศก็น่าจะเป็นผู้มีส่วนรับรู้

สนับสนุนหรือได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นด้วย อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะมีการกำหนดไว้กว้างๆ เช่น เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

กลุ่มที่สี่ มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผน เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงาน ตามความเห็นของกลุ่มนี้เน้นว่าการพัฒนาอยู่ที่การมีแผนและการนำแผนไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นๆ

กลุ่มที่ห้า มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายความว่าความทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ โดยคุณลักษณะทั้งสองแง่ไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาดคือทั้งปริมาณและคุณภาพต้องควบคู่กันไปเสมอในแง่ของปริมาณ ผลของการพัฒนาสามารถมองเห็นได้เป็นวัตถุ จับต้องและวัดผลได้ง่าย เช่น เงินเดือนเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น มีถนนหนทาง โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือโรงพยาบาล ส่วนในแง่คุณภาพจับต้องไม่ได้วัดผลได้ยาก เช่น การพัฒนาให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รักระเบียบวินัยและความสะอาด เป็นต้น และเป็นความจริงเสมอว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นในแง่ของปริมาณทั้งสิ้น เพราะสามารถที่จะวัดได้ ยิ่งสังคมเจริญมากขึ้นเท่าไร การพัฒนาจำต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่รู้เฉพาะเรื่องของสาขาที่ตนชำนาญ โดยขาดความสนใจในความเป็นมนุษย์ในวงกว้างออกไป การวัดผลการพัฒนาจึงเน้นไปที่ความสำเร็จในด้านสาขาวิชาชีพของตนเป็นส่วนใหญ่ เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะวัดผลสำเร็จของตนด้วยการเพิ่มผลผลิต รายได้ประชาชาติ เพิ่มการส่งออกเพิ่มการอุตสาหกรรม และเพิ่มการลงทุน เป็นต้น โดยคำนึงถึงมนุษย์น้อยมาก^{๓๔}

๒.๑.๗ ลำดับของการพัฒนา

การพัฒนาเริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประเทศต่างๆ ที่อยู่ในทวีปยุโรป ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา เมื่อประเทศได้พัฒนาทำให้ภูมิภาคนี้เจริญรุ่งเรืองและกลายเป็นศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลงของโลกการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้แก่

๑. มีการปฏิวัติวิทยาศาสตร์และการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ที่ส่งผลต่อแบบแผนการคิด ค่านิยม ทศนคติและการปฏิบัติในทุกด้าน

๒. การสำรวจและตั้งอาณานิคมที่สำคัญได้แก่ การค้นพบทวีปอเมริกา หรือการตั้งอาณานิคมในแอฟริกาและเอเชีย ซึ่งนำมาซึ่งการสร้างคามมั่งคั่งให้ประเทศในยุโรปและเป็นปัจจัยสำคัญให้กลายเป็นมหาอำนาจของโลก

๓. การปฏิวัติอุตสาหกรรมและยุคแสงสว่างแห่งปัญญาที่ได้เปลี่ยนการผลิตจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลทำให้สามารถผลิตได้จำนวนมากสนองตอบกับตลาดขนาดใหญ่และประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พร้อมกับได้สร้างหลักความเชื่อในเหตุผล หลักการประชาธิปไตยและการปกครองด้วยกฎหมายขึ้นมา

^{๓๔}ส. ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๑๙),

๔. การปฏิบัติทางการอนามัยและสาธารณสุขทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงกล่าวนี้นี้ได้นำไปสู่การเจริญเติบโตและความมั่งคั่งในประเทศตะวันตกอย่างมากมาย

อย่างไรก็ตามภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จบสิ้นลง ประเทศในยุโรปต่างบอบช้ำจากผลของสงครามและประเทศในอาณานิคมต่างทยอยกันประกาศอิสรภาพจะมีเพียงประเทศสหรัฐอเมริกาเพียงประเทศเดียวที่ได้ผลกระทบจากสงครามโลกน้อยที่สุด อเมริกาจึงเริ่มผลักดันให้มีการจัดตั้งธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศขึ้นมา และเริ่มแสดงความสนใจในปัญหาความยากจนในประเทศโลกที่สาม ดังคำกล่าวของประธานาธิบดีทรูแมนสหรัฐในวันที่เข้ารับตำแหน่งว่า “กว่าครึ่งหนึ่งของประชากรโลกมีชีวิตอย่างทุกข์ยาก มีอาหารไม่เพียงพอ ต้องป่วยไข้ ชีวิตทางเศรษฐกิจล้าหลังและหยุดนิ่ง ความยากจนของผู้คนเหล่านี้เป็นอุปสรรคและการคุกคามต่อตนเองและดินแดนที่เจริญรุ่งเรืองกว่า” ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีตะวันตกภายใต้การนำของสหรัฐได้ใช้การบีบบังคับด้วยกำลังและการแรงจูงใจด้วยความคิด การช่วยเหลือเงินทุน ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้เพื่อรักษาความได้เปรียบและความมั่นคงของสหรัฐไว้

ทฤษฎีการพัฒนาประเทศตามแนวของตะวันตกที่นำมาใช้ในการพัฒนาในกลุ่มประเทศโลกที่สามมีแนวคิดที่สำคัญได้แก่

๑. ทฤษฎีลำดับขั้นการพัฒนา ซึ่งเสนอโดยวอลต์ รอสโตว์ นักเศรษฐศาสตร์ชาวสหรัฐว่า การพัฒนาสู่ความทันสมัยมีลำดับขั้น ๕ ขั้น คือ

๑.๑ ขั้นสังคมประเพณี ได้แก่สังคมเกษตร มีเทคโนโลยีจำกัดแต่สามารถต่อไปได้โดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๑.๒ ขั้นระยะผ่าน ได้แก่การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีพัฒนาการผลิตส่งเสริมการลงทุน

๑.๓ ขั้นทะยาน เป็นการก้าวสู่ภาวะทันสมัย แต่ก็ยังอยู่ในภาวะไม่แน่นอน

๑.๔ ขั้นมั่นคง ซึ่งผลจากการพัฒนาจะผลักดันให้เศรษฐกิจเติบโตต่อไป

๑.๕ ขั้นการบริโภคจำนวนมาก เป็นการรองรับผลของการพัฒนา ประชาชนสามารถบริโภคได้อย่างล้นเหลือ เช่น ประชาชนในสหรัฐอเมริกา

๒. ทฤษฎีเสรีนิยมใหม่และกระบวนการโลกาภิวัตน์ โดยเสนอว่าทั้งโลกจะต้องปฏิบัติเหมือนกันได้แก่ การเปิดเสรีทางการเงิน การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อรองรับการเติบโตของระบบเศรษฐกิจโลกหรือระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสของการพัฒนาเหล่านี้ ก็ยังมีนักวิชาการในประเทศโลกที่สามพยายามสร้างทฤษฎีการพัฒนาตนเองขึ้นมา เช่น ทฤษฎีพึ่งพา ทฤษฎีอาณานิคมแผนใหม่ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงภาวะและสาเหตุของความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นธรรมและเท่าเทียมของประเทศตะวันตกและประเทศโลกที่สาม แต่ก็ถูกกระบวนการขัดขวางจากประเทศตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกามาตลอดจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

แนวทางการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตและการสั่งสมความมั่งคั่งตามแนวของตะวันตกมีสัญญาณบ่งชี้ว่าเดินทางมาถึงทางตัน ซึ่งแสดงออกเป็นวิกฤติที่ปะทุกลายเป็นวิกฤติโลก ๗ วิกฤติได้แก่

๑. วิกฤติความยากจน ที่ประชากรราวครึ่งโลกต้องเผชิญชะตากรรมอย่างยากจะจินตนาการ ไม่เว้นแต่ในประเทศพัฒนาแล้ว และเป็นสาเหตุสำคัญของความไม่มั่นคงไร้เสถียรภาพในสังคมและโลก ตลอดจนการก่อการร้ายต่างๆ

๒. วิกฤติช่องว่างในสังคม ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมากขึ้นรวมถึงช่องว่างระหว่างประเทศ ทำให้ความปรองดอง ความไว้วางใจกันลดลง ก่อให้เกิดการผูกขาด การเก็งกำไร ระบบเศรษฐกิจและการเงินปั่นป่วน

๓. วิกฤตินี้สาธารณะ ซึ่งทำให้ประเทศต่างๆมีความสามารถในการผลักดันการพัฒนา และการให้บริการสาธารณะที่จำเป็นลดลง

๔. วิกฤติสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาที่สำคัญได้แก่ปัญหาโลกร้อน ดินเสื่อม การสูญเสียป่าไม้ แหล่งประมงและความหลากหลายทางชีวภาพ

๕. วิกฤติพลังงาน น้ำมันซึ่งเป็นพลังงานหลักค่อยๆลดลงไปมาก ด้านการผลิตคาดว่าจะสูงสุดในอีก ๑๐-๒๐ ปีข้างหน้า ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อเศรษฐกิจโลก และอาจนำไปสู่สงครามแย่งชิงน้ำมันที่รุนแรง

๕. วิกฤติวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งคาดหวังว่าจะเป็นทางออกและเครื่องมือแก้ปัญหาทั้งปวงของมนุษย์ กลับกลายเป็นตัวก่อวิกฤติเสียเอง เช่น เทคโนโลยีทางทหารที่สามารถฆ่าผู้คนและทำลายสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดปัญหาจริยธรรมอย่างร้ายแรง

๗. วิกฤติจริยธรรมและจิตวิญญาณ แสดงออกที่ความโลภมาก การใฝ่อำนาจและความรุนแรง การบริโภคอันเหลือ การผลิตเพเกินในอบายมุข ความเหงาซึมเศร้า

วิกฤติการพัฒนาดังที่กล่าวมาข้างต้น นำไปสู่การแสวงหาทางออกของการพัฒนา โดยในทศวรรษที่ ๑๙๗๐ กลุ่มนักวิทยาศาสตร์ที่ใช้ชื่อว่า Club of Rome ได้เผยแพร่หนังสือที่สำคัญชื่อ ความจำกัดของความเติบโต (Limit to Growth) ที่แสดงให้เห็นว่าความเติบโตที่ต่อเนื่องมานั้นมีความจำกัด ต่อมาใน ค.ศ.๑๙๗๒ องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมนุษย์เป็นครั้งแรก ที่กรุงสตอกโฮล์ม ส่งผลให้มีการจัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมสหประชาชาติ (United Nations Environment Program-UNEP) ขึ้นมาและเกิดองค์กรเอกชนขึ้นมากมาย เพื่อทำการเคลื่อนไหวกระตุ้นให้สังคมเห็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสารเคมีที่ตกค้างในสิ่งแวดล้อม จนขยายสู่สังคมอย่างกว้างขวาง และในทศวรรษ ๑๙๘๐ แนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงปรากฏขึ้นมา และในช่วงนี้ขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่างๆได้เติบโตขึ้น มีการผลักดันให้หลายรัฐบาลออกกฎหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งผลสำเร็จที่สำคัญได้แก่ ในปี ค.ศ.๑๙๘๗ ได้มีพิธีสารมอลทรีออล ว่าด้วยสารที่ทำลายชั้นโอโซนในบรรยากาศ มีหลายประเทศลงนามว่าด้วยการลดเลิกผลิตสาร CHC (Chlorofluorocarbons) และในปีเดียวกัน ได้มีรายงาน บรันด์แลนด์ (Brand Land Report) กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นครั้งแรก โดยให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า “เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ยอมให้คนรุ่นต่อไป ต้องสูญเสียความสามารถในการสนองความต้องการตน”

ในทศวรรษ ๑๙๙๐ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้กลายเป็นระเบียบวาระโลก ในปี ค.ศ.๑๙๙๒ องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) ขึ้นเพื่อถกปัญหาสำคัญด้านโลกร้อน ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ และที่สำคัญทำให้รัฐบาลทุกประเทศกำหนดยุทธศาสตร์ชาติในการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยต้องไปจัดทำแผนปฏิบัติการเรียกว่า AGENDA ซึ่งคล้ายแผนแม่บทสำหรับปฏิบัติการทั่วโลกเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการประชุมครั้งนี้ได้รับการมองว่าเป็นการประชุมที่ประสบความสำเร็จที่มีหลักการเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของรัฐแต่ละรัฐเกี่ยวกับเรื่องนี้ รวมทั้งการป้องกันความเปลี่ยนแปลงของอากาศและการทำลายอย่างถอนรากถอนโคนของความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสกุลต่างๆ โดยมีตัวแทนตัวประเทศกว่า ๑๕๐ ประเทศได้ร่วมกันลงนามในสัตยาบันนี้^{๔๐}

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิชาการหลากหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและเรียบเรียงไว้ ดังนี้

ประชัย ศรีจามร ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นการสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในแนวทางการพัฒนา โดยผ่านทางกระบวนการส่งเสริม ชักนำการสนับสนุนให้ ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการเรียนรู้ การริเริ่มในการคิดร่วมกำหนดแนวทางในการพัฒนาร่วมแก้ไขและวางแผนปฏิบัติ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือทรัพยากรทางการบริการตลอดจน อำนาจในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรม แนวทางการดำเนินกิจกรรมของตนเองให้เกิดขึ้นเกิดขึ้นภายในชุมชนด้วยความเต็มใจ และเต็มความสามารถของตนเอง เพื่อเพิ่มและพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรตลอดจนปัจจัยการผลิตในสังคมอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง^{๔๑}

สุนทร กองทรัพย์ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการในรูปกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งด้วยความสมัครใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ได้อ้างอิงเป็นประโยชน์ต่อตัวบุคคล ต่อกลุ่มคน รวมทั้งต่อส่วนรวม โดยที่ประชาชนต้องเป็นคนตัดสินใจในกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยตนเองและรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น^{๔๒}

ทศพล กฤตยพิสิฐ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง สิ่งที่เน้นในรูปกลุ่ม/องค์กรหรือชุมชนไว้ว่า หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน มีความเห็นพ้อง ต้องกันเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง และมีความแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะ

^{๔๐} สุวรรณ พันธุ์จันทร์, การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ต้องทำอย่างจริงจัง, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.socialscience.igetweb.com> (๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗)

^{๔๑} ประชัย ศรีจามร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการปลูกป่าภาครัฐ, กรณีศึกษา ตำบลป้าน้อย อัดดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย”, ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตร, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๔).

^{๔๒} สุนทร กองทรัพย์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตร, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘).

เปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นๆ มีความร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ มีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนรองรับประชาชนที่เข้ามาร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและมีการรับรู้สามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเองได้ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม^{๔๓}

ถนอม ม่วงกล่อม ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหา ความต้องการของประชาชน ร่วมตัดสินใจในการเลือกทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น ในการดำเนินการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลด้วย^{๔๔}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลส่งเสริมชักนำ และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรมสมาคมมูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการทำงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน^{๔๕}

ยุพาพร รุ่งงาม ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง^{๔๖}

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคล ในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย^{๔๗}

^{๔๓} ทศพล กฤตยพิสิฐ, “การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีต่อโครงการ/กิจกรรมพัฒนาตามแนวทาง “บวร” และ “บรม” เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘).

^{๔๔} ถนอม ม่วงกล่อม, “การประเมินประสิทธิผลการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลคอกกระบือ อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร”, *ภาคินพนธ์ปริญญาโท* (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๓).

^{๔๕} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย” ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗).

^{๔๖} ยุพาพร รุ่งงาม, “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”, *ภาคินพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕).

^{๔๗} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓.

วิลเลียม ดับบลิว รีเดอร์ (William W. Reeder) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม^{๔๘}

ปรัชญา เวสารัชช์ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความหมายหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตัวในกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน^{๔๙}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผล และร่วมรับผิดชอบต่อกันมาว่าจะจะเป็นของบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินงาน เกิดการพัฒนาและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานหรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆตามแผนงานหรือโครงการเกิดประสิทธิผล หรือคือการที่ประชาชนหรือกลุ่มบุคคลได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ตัดสินใจช่วยปฏิบัติการเข้าร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนของตน ร่วมกันกระทำในสิ่งที่ลงความเห็นร่วมกันตามความต้องการของชุมชน และสิ่งที่ช่วยกันทำต้องเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมสร้างพลังให้แก่ประชาชนในชุมชน/กลุ่ม/องค์กรที่ตั้งขึ้นในชุมชน

๒.๒.๑ รูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

โคเฮน และอัทซอพฟ์ ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วม ออกเป็น ๔ แบบ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้นประการแรกสุด คือการกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นเลือกนโยบาย และประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลในสังคมด้วย

^{๔๘} William W.Reeder, *Some Aspects of the Information Social Participation of Farm Families in New York State*, (New York: Cornell University, 1978), p.39.

^{๔๙} ปรัชญา เวสารัชช์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท”, รายงานวิจัย, (สถาบันไทยคดีการศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้^{๕๐}

อลาสแตร์ ที ไวท์ ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ พฤติกรรมการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น ๔ มิติ ดังนี้

มิติที่ ๑ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำและทำอย่างไร

มิติที่ ๒ มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาและลงมือปฏิบัติการตามที่ตัดสินใจ

มิติที่ ๓ มีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

มิติที่ ๔ มีส่วนร่วมในการประเมินผล^{๕๑}

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ ได้แบ่งรูปแบบหรือระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น ๖ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ ร่วมรับรู้

ระดับที่ ๒ ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น

ระดับที่ ๓ ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ

ระดับที่ ๔ ร่วมดำเนินการ

ระดับที่ ๕ ร่วมติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล

ระดับที่ ๖ ร่วมรับผล

ระดับที่ ๑ ร่วมรับรู้ หมายถึง รัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมแก่ประชาชน เมื่อรัฐมีความคิดริเริ่มหรือมีนโยบายที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน หรือให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการที่มอบให้แก่ประชาชน นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะบอกถึงโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้นความจำเป็นและความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น รวมถึงการดำเนินการและมาตรการต่างๆ ที่จะนำมาใช้เพื่อการป้องกันแก้ไขปัญหาลักษณะที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมจากโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารนี้ถือว่าเป็นสิทธิประการหนึ่งของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ระดับที่ ๒ ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น หมายถึง เมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐแล้วประชาชนก็จะร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ พร้อมร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อหน่วยงานเจ้าของโครงการหรือกิจกรรม หรือหน่วยงาน หรือผู้มีอำนาจตัดสินใจนำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

^{๕๐}Cohen John M. & Uphof, Norman T.(1980). **Participation's Place in Rural Development, See King Clarity Through Specificity.** World Development. Vol.213.

^{๕๑}Whithe, Alastair T, **Why community Participation?**, A Discussion of the Argument go, (Community Participation : Current Issue and Lesson Learned. N.p. United Nations Children's Fund, 1982), p.18.

ระดับที่ ๓ ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ หมายถึง ร่วมพิจารณาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย กับโครงการหรือกิจกรรม การเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่จะตั้ง โครงการควรจะมีส่วนร่วมพิจารณาหรือปฏิเสธ ไม่ให้โครงการตั้งในพื้นที่หากเห็นว่ามาตรการที่จะ ใช้ในการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม และมาตรการติดตามตรวจสอบไม่ชัดเจน และไม่เปิดโอกาส ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบด้วย

ระดับที่ ๔ ร่วมดำเนินการ หมายถึง ร่วมในการลงทุน ร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงาน หรือร่วมปฏิบัติงานเองในระดับการมีส่วนร่วมนี้อาจจะทำได้ในทุกประเภทของโครงการ เช่น หากเป็นโครงการที่จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้เฉพาะด้าน ผู้ชำนาญการ หรือเทคโนโลยีขั้นสูงแล้ว บางครั้งเป็นความยุ่งยากที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงานได้ แต่หากเป็นโครงการ หรือกิจกรรมระดับท้องถิ่น เช่น การจัดการป่า ลุ่มน้ำหรือทรัพยากรอื่นๆ ที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ ชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นก็เข้าร่วมดำเนินการได้ หรือเป็นการร่วมดำเนินการด้วยการลงทุนถือ หุ้นก็ย่อมถือว่ามีร่วมดำเนินการได้

ระดับที่ ๕ ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล หมายถึง การร่วมตรวจสอบ และติดตามการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้วได้นำ มาตรการลดผลกระทบมาใช้หรือไม่ มีการใช้ระบบการติดตามตรวจสอบเพื่อป้องกันปัญหาเกิดขึ้น หรือไม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพิทักษ์รักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก เพราะประชาชนจะทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัย (Watch Dog) การดำเนินงานโครงการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้งก่อนที่จะมีผลร้าย เกิดขึ้น และเมื่อมีการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมแล้ว ก็ต้องมีการประเมินผลว่า การดำเนินการนั้นๆ บรรลุตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด มีการนำมาตรการการ ป้องกันแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมมาใช้หรือไม่ และผลของการดำเนินการเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เป็น แนวทางในการพิจารณานำเอามาตรการที่เหมาะสมมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระดับที่ ๖ ร่วมรับผล หมายถึง การดำเนินการโครงการ หรือกิจกรรมที่ดำเนินไปแล้ว ย่อมได้มาซึ่งผลประโยชน์ และผลกระทบทั้งที่เป็นผลกระทบด้านบวก และผลกระทบด้านลบทั้ง ต่อประชาชน และต่อสิ่งแวดล้อม โดยที่ประชาชนหลีกเลี่ยงไม่พื้นที่ที่จะต้องรับเอาผลที่เกิดขึ้นมาขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง ๖ ระดับนั้นหากประชาชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทุกระดับ แล้วย่อมถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๕๒}

^{๕๒} สุนีย์ มัลลิกะมาสย์, “รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗-๖๒.

พัชร พงษ์ศิริ ได้แสดงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยได้สร้างกรอบพื้นฐานการมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision - Making) ซึ่งเป็นการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ระยะเริ่มต้น

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) เป็นการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) โดยอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุทางสังคมหรือโดยส่วนตัว

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมรวมทั้งเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป^{๕๓}

ทศพล กฤตยพิสิฐ ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วม ๕ ลักษณะ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มการพัฒนา

๒. การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนการพัฒนา

๓. การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินงานการพัฒนา

๔. การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

๕. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผล^{๕๔}

ชิต นิลพานิช และกุลธณ ธนาพงศธร ได้กล่าวว่าหลักสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้

๑. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือบุคคล

๒. หลักการจัดความขัดแย้ง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ และเรื่องความคิดจะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้งานหยุดชะงักแล้วล้มเหลว

๓. หลักการสร้างอุดมการณ์ และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเองเพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้มีความร่วมมือ สนับสนุนนโยบายและเป้าหมายการดำเนินงานและอาจก่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน

๔. การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิดของตนเองช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาอบรมโดยให้ประชาชนมีโอกาสทดลองคิดปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

^{๕๓} พัชร พงษ์ศิริ, “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของข้าราชการ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการจัดงาน”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑).

^{๕๔} ทศพล กฤตยพิสิฐ, “การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีต่อโครงการ/กิจกรรมพัฒนาตามแนวทาง “บวร” และ “บรม” เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘).

๕. หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำไปใช้แสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้ดี

๖. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงาน และทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ^{๕๕}

โกวิท พวงงาม ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรมี ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้วการดำเนินงานต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะประชาชนชนบทจะไม่เข้าใจ และมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การจัดสนใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่างๆ มาใช้ในการวางแผน

๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนแต่ก็มีแรงงานของตน ที่สามารถเข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะให้ชาวชนบทสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและการประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมและชาวชนบทย่อมไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี และได้ประโยชน์หรือไม่อย่างไร การเดินกิจกรรมอย่างเดียวกัน โอกาสต่อไปจึงอาจประสบความลำบาก^{๕๖}

อนึ่ง จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีผู้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและเรียบเรียงไว้ ดังนี้

รัตนา บุญมัยยะ ได้สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน จากการทำงานของตนเองเป็นขั้นตอน ดังนี้

๑. ร่วมค้นหาปัญหา และความต้องการพื้นฐานของชาวชนบท

๒. ร่วมวิเคราะห์สาเหตุปัญหา ตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ ตลอดจนขึ้นวางแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาด้วยตนเอง

๓. ร่วมปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้ชาวชนบทมีความรู้สึกผูกพันเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานช่วยให้กิจกรรมการพัฒนาต่อเนื่องและยังเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

^{๕๕} ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร, “การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาชนบทใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน”, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๖๒.

^{๕๖} โกวิท พวงงาม, ร.ศ. ดร., “การประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้าน ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ประจำปี ๒๕๕๐”, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทไมสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

๔. ร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมนั้นๆ
๕. ติดตามประเมินผล เพื่อหาข้อดี ข้อด้อย อันเกิดจากการเนินกิจกรรมพัฒนา ซึ่งจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป^{๕๗}

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑. ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine participation) ได้แก่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ถ้าหากไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกขั้นตอน
๒. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น (Non – Genuine participation) การร่วมลงแขก ร่วมลงแรงในการทำโครงการร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของอื่นๆ บางส่วน หรือร่วมบำรุงรักษา โดยไม่ได้ร่วมขั้นตอนการตัดสินใจ^{๕๘}

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไป แบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
๒. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
๓. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดยแบ่งเป็น ๓ กรณี แล้วแต่กิจกรรมในตนเองอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้อยู่
 - ๓.๑ ตนมีน้ำหนักตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
 - ๓.๒ ตนมีน้ำหนักตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ
 - ๓.๓ ตนมีน้ำหนักตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ
๔. การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
๕. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำแต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือในด้านอื่นๆ

นอกจากนี้ **นรินทร์ชัย พัฒนพงศา** ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วมตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้แบ่งไว้ ดังนี้

๑. ร่วมค้นปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
๒. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
 - ๒.๑ ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้สิ่งใดก่อนหลัง
 - ๒.๒ วางแผนแก้ไขปัญหาเป็นเรื่องๆ

^{๕๗} รัตนา บุญมัยยะ, “กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจากการทำงานของตนเองเป็นขั้นต้น”, วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑, (๒๕๕๐), หน้า ๖-๗.

^{๕๘} สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิสมัครการ, “การวิเคราะห์สังคมเพื่อการพัฒนาแนวคิดวิธีการ”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การการคลังสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๗

๒.๓ ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่างๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหาตามที่วางแผนไว้นั้น

๒.๔ ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

๒.๕ ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาอื่นๆ

๒.๖ ร่วมคิดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

๒.๗ ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน^{๕๙}

สมยศ พุ่มหว่า กล่าวถึง ขั้นตอนในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ไว่ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชนและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ขั้นตอนนี้จะรวมไปถึงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับก่อนหลังโดยมีนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพหรือคอยซักถามกระตุ้นให้ประชาชนได้พิจารณาสภาพรอบตัวและปัญหาต่างๆ และให้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาด้วยตนเอง

๒. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการวางแผนการดำเนินกิจกรรม การวางแผนการดำเนินกิจกรรมจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจะให้ประชาชนตัดสินใจว่าเลือกวิธีการใด

๓. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนการดำเนินงานตามแผนนี้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การลงทุนและการปฏิบัติงาน เช่น การบริจาคทรัพย์ และการใช้แรงงาน

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ทำให้รู้ว่าการดำเนินการผ่านไป แล้วนั้นได้ผลดีหรือได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร ช่วยให้บุคคลที่ร่วมในกลุ่มกิจกรรมรู้จักค้นหาข้อบกพร่องของการทำงาน สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อขัดข้องและอุปสรรคได้^{๖๐}

สรุปได้ว่า จากแนวคิดทฤษฎีของการมีส่วนร่วมที่นักวิชาการทั้งหลายได้แสดงทัศนะไว้รูปแบบหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมจะเน้นความสามัคคีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นหลักสำคัญ ยอมรับซึ่งกันและกัน ให้เกียรติกันไม่ชิงดีชิงเด่นกัน ยอมรับผู้อาวุโส ยอมรับผู้เชี่ยวชาญ ยอมรับเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความสามารถในการตัดสินใจของทุกฝ่าย ไม่ถือว่าฝ่ายใดถูกผิดมากกว่ากันหมายถึงการยอมรับการมีสิทธิของทุกๆคนที่เป็นผู้มีส่วนร่วมคิดที่เป็นแนวทางไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการพัฒนา ๒ ประการใหญ่ๆ คือ ๑) การร่วมเผชิญปัญหาในมวลรวมของชุมชน ๒) ร่วมต่อสู้ไขการแก้ไขปัญหาด้วยคุณธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นการร่วมมือของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่มีเจตนาร่วมกันทำคือ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแสดงออกในกิจกรรมต่างๆ ตามนโยบายแผนงานโครงการต่างๆที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันบริจาคทรัพยากรสมทบเพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จตามเป้าหมายของชุมชนหลังจากนั้นร่วมกันใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้น รวมถึงร่วมกันติดตามประเมินผลเพื่อการแก้ไข ปรับปรุง ดูแลรักษาการพัฒนาให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องมีดุลยภาพ และมีประสิทธิภาพ

^{๕๙} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, “การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง”, (กรุงเทพมหานคร: ๕๙๘ Print, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗-๑๘

^{๖๐} สมยศ พุ่มหว่า, “การพัฒนา”, ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ, (สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๒๐-๒๒๒

๒.๒.๒ ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต ได้กล่าวว่า ฐานคติเป็นความเชื่อพื้นฐานในเรื่องที่เกี่ยวข้องสำหรับการมีส่วนร่วมมีฐานคติที่สำคัญ ๓ ประการ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมมีความเชื่อว่าประชาชนมีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาภูมิปัญญาของตนเอง หากเขามีโอกาสและเงื่อนไขที่อำนวย

๒. การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของอิสรภาพ หรือความสมัครใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม การบังคับไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการคุกคาม การระดม และการว่าจ้าง ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

๓. การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องความเสมอภาคประชาชนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใด คนจน ผู้หญิง คนชรา ผู้พิการ หรืออื่นๆ ก็ตามจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกันกับผู้ที่เข้าร่วมอื่นๆ^{๖๑}

วิลเลียม ดับบลิว ริดเดอร์ (William W. Reeder) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่มและปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่เข้ามามีส่วนร่วมไว้ดังนี้

๑. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ และค่านิยมของตน

๒. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน

๓. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีเป้าหมายที่ส่งเสริม และปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน

๔. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อตัวเองมีประสบการณ์ที่เป็นอดีตต่อกิจกรรมนั้นมาแล้ว

๕. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตัวเองได้มาหรือหวังเอาไว้

๖. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่

๗. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคล จะกระทบโดยการบีบบังคับหาได้ไม่

๘. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและจารีตประเพณี

๙. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสที่เอื้ออำนวย

๑๐. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ

^{๖๑} พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย, วารสารพัฒนาสังคม, (ฉบับพิเศษ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

๑๑. บุคคลและกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนกระตุ้น ยั่วยุและจูงใจให้เกิดขึ้น^{๖๒}

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์

๒. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติ มีตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้งๆ ที่ยังไม่มีศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่กระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ต้องช่วยแรง

๓. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น ปีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส^{๖๓}

นอกจากนี้ **นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์** ยังได้กล่าวถึงเงื่อนไขการมีส่วนร่วมว่า มีอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
๒. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม
๓. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมและความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

๑. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ฉุกเฉิน

๒. ประชาชนต้องไม่เสียเงินทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ

๓. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น

๔. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

๕. ประชาชนต้องไม่รู้สึกระทอบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม หากจะมีส่วนร่วม^{๖๔}

^{๖๒} Reeder, William W. Reeder, *Some Aspects of the Information Social Participation of Farm Families in New York State*, (New York: Cornell University, 1978), p.39.

^{๖๓} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑) หน้า ๑๘๓.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๘๖.

ชัยชนะ สุทธิวรชัย ได้กล่าวสรุปแนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมได้ ดังนี้

๑. ประชาชนต้องมีอิสระ สามารถจะมีส่วนร่วม มีความเต็มใจ มีเวลา และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปความสามารถของเขา
๒. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมนั้น สามารถสื่อสารกันรู้เรื่องทั้งสองฝ่าย และไม่รู้สึกระทอบกระเทือนต่อตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคม
๓. ประชาชนต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกต้องมีความพร้อมภายใน และต้องได้รับการบำรุงรักษา^{๖๕}

แคสเปอร์สัน และ บริทแบนด์ม (Kasperson and Breitbandm, ๑๙๗๔, อ้างถึงใน ธวัช สิทธิกิจโยธิน) ได้เสนอมาตรการวัดระดับแรกของการจำแนกว่า การกระทำอะไรจึงถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมหรือไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม ซึ่งสรุปได้ ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำโดยแต่ละบุคคล มิใช่เป็นการกระทำโดยกลุ่มซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์หรือได้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เพราะกระแสดอกของแต่ละบุคคลในกระบวนการมีส่วนร่วม นั้น จะเห็นได้ ถึงค่านิยม ความรับรู้ และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ กิริยาที่ถือว่าเป็นส่วนร่วมก็คือ กิริยาที่มีการแสดงต่อผลของการกระทำนั้นโดยตรงของแต่ละบุคคล
๒. ความหนาแน่นของการกระทำ ซึ่งแสดงออกโดยการร่วมกระทำที่บ่อยครั้ง ระยะเวลาของกิจกรรมที่ยาวนานหรือมีความผูกพัน และมีแรงจูงใจการกระทำ
๓. คุณภาพของการเข้าร่วม ซึ่งดูจากผลและผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้น เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้าง การยอมรับความสามารถและความคิดเห็นมีการลงมือทำการประเมิณผล^{๖๖}

สรุปได้ว่า เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยรวมมีดังนี้

๑. เงื่อนไขการปฏิบัติจนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน มาตรฐานคุณค่า เป้าหมาย ประสพการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา ความคาดหวัง การมองแต่ตนเอง การบีบบังคับ นิสัย และประเพณี โอกาสความสามารถ และการได้รับการสนับสนุนของบุคคลและกลุ่มบุคคล
๒. เงื่อนไขความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ (ผู้นำ) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติ ตำแหน่ง และอำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า
๓. ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการสื่อสาร คือ การติดต่อสื่อสาร ทั้งการสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคล
๔. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วม และปัจจัยด้านอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม

^{๖๕} ชัยชนะ สุทธิวรชัย, ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖).

^{๖๖} ธวัช สิทธิกิจโยธิน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓).

๒.๓ ความหมายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน

นักวิชาการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและเรียบเรียงไว้ดังนี้

พิชาย รัตนดิกล ญ เกียรติ ได้กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามีองค์ประกอบหลักอยู่ ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมผู้ที่ริเริ่มหรือสร้างกระบวนการที่มีส่วนร่วมจะต้องกำหนดให้ชัดเจนและแน่นอนลงไปว่าจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยวัตถุประสงค์ อะไร เช่น ต้องการข้อมูลข่าวสารเพื่อประกอบการตัดสินใจ ต้องการสนับสนุนทางด้านวัตถุประสงค์ ต้องการให้เข้ามาร่วมในการตัดสินใจหรือดำเนินงานร่วมกันในกิจกรรมบางอย่าง หรือต้องการให้เข้าร่วมรับผิดชอบทั้งเชิงนโยบายและการดำเนินงานโครงการ

๒. ด้านขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องระบุว่า ในกิจกรรมแต่ละอย่างมีกี่ขั้นตอนและประชาชนสามารถเข้าร่วมในขั้นตอนใดบ้าง

๓. ด้านกลุ่มเป้าหมายของการเข้าร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจนว่า กิจกรรมแต่ละอย่างมีใครและกลุ่มใดเป็นกลุ่มเป้าหมายของการเข้าร่วม^{๖๗}

ปรัชญา เวสารัชช กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ ซึ่งกระทำได้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไร คือ ความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน
๒. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน
๓. เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและการบริการให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔.เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๖๘}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้ เพื่อการบรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนทั้งความต้องการในชุมชน

๒. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

^{๖๗} พิชาย รัตนดิกล ญ เกียรติ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย, รายงานการวิจัย, หน้า ๑๓.

^{๖๘} ปรัชญา เวสารัชช, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาชนบท”, รายงานการวิจัย, หน้า ๖๔.

๓. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไข ปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ

๖. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และหน่วยงาน

๗. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลที่ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป^{๖๙}

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ ได้กล่าวถึง ลักษณะที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมใน การพัฒนาของประชาชน ไว้ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกัน เรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น ในการทำงานและร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญ ของปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

๓. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาโดยสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือ จากภายนอก

๔. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกับบุคคลและสังคม

๕. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อให้จะให้เกิดปัญหา ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที^{๗๐}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น เป็นกระบวนการที่ประชาชน เข้ามามีบทบาทในการร่วมทำร่วมแก้ไขดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยมีพื้นฐานที่สำคัญ มี ๓ ประการ คือ

๑. กลไกการพัฒนาต้องเกิดจากประชาชน โดยประชาชนมีบทบาทหลักในการพัฒนา

๒. เป้าหมายการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง มิใช่การพึ่งพารัฐหรือองค์พัฒนาภายนอก

๓. กระบวนการพัฒนายึดหลักความต้องการเปลี่ยนแปลงทางที่ดีขึ้นภายในชุมชน จากตัวประชาชนเองมากกว่าความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

^{๖๙} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “นโยบาย และกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา ปัจจุบันของประเทศไทย”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑) หน้า ๓๖.

^{๗๐} ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑) หน้า ๑๔๓

อนึ่ง จากแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมทั้งหมดใน ๔ ด้าน

- ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
- ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation)
- ๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ดังนั้น จึงใช้แนวความคิดนี้กำหนดว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน นั้น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือบุคลากรในหน่วยงานได้ร่วมรับรู้ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมปฏิบัติ หรือตัดสินใจ ตลอดจนร่วมสนับสนุน ติดตาม และตรวจสอบ การปฏิบัติตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจเพื่อให้เกิด พลังในการดำเนินงานไปสู่วัตถุประสงค์เป้าหมาย อย่างมีคุณภาพทำให้ผู้มีส่วนร่วมมีความพึงพอใจมีความสามัคคีให้ความร่วมมือ (Collaboration) ในการทำงานเกิดความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของซึ่งจะมีพลังให้การดำเนินงาน บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายอย่างดี คุณภาพซึ่ง ลักษณะการมีส่วนร่วม ๔ ด้าน ดังกล่าวประกอบด้วย

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันตามแผน และเป้าหมายในการ พัฒนาชุมชนของกลุ่มบุคคลหรือสมาชิกชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นองค์ประกอบของการพัฒนาตามโอกาส ที่จะสนับสนุนในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแรงงานหรือทรัพยากรที่จะส่งเสริมให้กิจกรรมของชุมชน สำเร็จตามเป้าหมายได้

๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นการนำเอาผลประโยชน์ ทั้งทางบวกและทางลบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมหรือโครงการมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เป็นความเห็นชอบความคาดหวังร่วมกันที่ แปรเปลี่ยน พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติในกลุ่มบุคคล เพื่อจะได้รับทราบปัญหาและแก้ไขปัญหาดังนั้น จะสามารถบรรลุผล สำเร็จของงานอย่างมีประสิทธิภาพผลได้

๒.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ดังนี้

ทฤษฎีความคาดหวัง (Expectancy Theory)

ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีความคาดหวังซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีผู้กล่าวถึงทฤษฎีดังกล่าวไว้ดังนี้

วิกเตอร์ เอช.วรูม (Victor H.Vroom) ได้กล่าวว่า การที่บุคคลจะกระทำการใดๆ ก็ตามขึ้นอยู่กับตัวแปร ๔ ประการ ได้แก่

๑. ผลตอบแทนที่เขาจะได้รับเหมาะสมกับบทบาทที่เขาครอบครองเพียงใด
๒. ความพอใจหรือไม่พอใจที่เขาจะได้รับ
๓. เมื่อเปรียบเทียบกับผู้อื่นแล้วเขาเชื่อว่าเขาจะต้องเป็นผู้รับอันนั้น
๔. เขามีโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนความคาดหวัง

ส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในการกระทำพฤติกรรมของบุคคลนั้นเนื่องจากเขาคาดหวังในสิ่งนั้นว่าจะมีผลดีหรือโทษต่อเขาประการใด หรืออาจจะมีการชั่งใจในผลได้ผลเสียที่เขาจะได้รับมาน้อยต่างกันเพียงใด

ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Social Action Theory)

ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการกระทำทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีผู้กล่าวถึงทฤษฎีดังกล่าวไว้ดังนี้

รีดเดอร์ ได้อธิบายถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ โดยมีความเชื่อว่าปัจจัยภายนอก (สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม) จริงๆ แล้วไม่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการตัดสินใจ แต่บุคคลจะแปลงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเหล่านั้นสู่ตัวคนๆ นั้นซึ่งการแปลงปัจจัย ภายนอกมาสู่ตัวบุคคลนี้จะอยู่ในรูปของความเชื่อ และความไม่เชื่อ ซึ่งความเชื่อและความไม่เชื่อ นี้จะเป็นเหตุผลที่ทำให้บุคคลตัดสินใจเลือกกระทำพฤติกรรม ดังนั้นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจ ไม่ได้เกิดจากปัญหาภายนอกโดยตรงในการตัดสินใจและการกระทำทางสังคมของบุคคลจะประกอบไปด้วยความเชื่อ และความเชื่อหลายๆ อย่างรวมกันเขาอธิบายว่าการกระทำทางสังคมนั้นประกอบด้วยกลุ่มของปัจจัยหลายประการ มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง และบุคคล อาจตัดสินใจกระทำพฤติกรรมอย่างเดียวกัน แต่เหตุผลหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการตัดสินใจจะแตกต่างกัน

ดังนั้น รีดเดอร์ จึงได้รวบรวมกลุ่มของปัจจัยที่จะมีผลต่อการกระทำของมนุษย์ และได้แยกรูปแบบของการแสดงออกซึ่งการกระทำทางสังคมของมนุษย์ออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

๑. ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงทัศนคติให้ปรากฏ เช่น ในรูปของการพูดหรือการเขียนความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความรู้ที่เขาได้รับ

๒. อารมณ์หรือความรู้สึก หมายถึง ความรู้ สึกหรืออารมณ์ที่บุคคลมีต่อบางสิ่งบางอย่างที่อยู่รอบๆ ตัวเอง ซึ่งจะมีทั้งความรู้สึที่ดีและไม่ดี อาจจะแสดงออกมาทางสีหน้าเมื่อคิดหรือพูดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความรู้สึกต่อต้านสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และเมื่อเขาพบสิ่งนั้น เขาจะเกิดอารมณ์หรือ รู้สึกโกรธและไม่พอใจสิ่งนั้น

๓. การคาดคะเนพฤติกรรม คือ แนวโน้มของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรม เขาจะพิจารณาถึงผลดีผลเสียของการที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นก่อน ถ้าพฤติกรรมที่แสดงออกไป จะได้ผลเสียมากกว่าผลดีเขาก็จะไม่

๔. พฤติกรรมที่แสดงออก หมายถึง พฤติกรรมที่จะแสดงออกจริงๆ หลังจากผ่านขั้นตอนของการคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ แล้ว^{๗๑}

นอกจากนั้น Reeder ได้อธิบายถึงเหตุผลในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ซึ่งเรียกว่า ความเชื่อ หรือความไม่เชื่อ มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านกล่าวคือ

๑. เป้าประสงค์ คือ กิจกรรม วัตถุประสงค์ คุณลักษณะ ความเชื่อ ความรู้ จิรฐานะ หรือสภาพความเป็นอยู่ที่บุคคลปรารถนาและต้องการหรือไม่ต้องการ และผู้กระทำพยายามหลีกเลี่ยง ผู้กระทำอาจต้องการเอตนเอง หรือใช้เป็นเครื่องมือ หรือวิธีการที่จะนำไปสู่จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ หรือเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงเป้าหมายอื่นๆ

๒. ความเชื่อ คือ การรับรู้หรือความเข้าใจ (ความคิด ความรู้) ของแต่ละบุคคล หรือของกลุ่มต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และลักษณะของสิ่งต่างๆ พฤติกรรมของสิ่งต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ความรู้ที่ผู้กระทำเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการเลือกกระทำทางสังคม ในการกระทำทางสังคมใดๆ ย่อมต้องอาศัยความเชื่อ ความอยู่ด้วยเสมอ

๓. ค่านิยม คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรจะเป็นและเป็นสิ่งที่ผู้กระทำรับรู้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของวิถีทางในการดำเนินชีวิตของเขา ความเชื่อในสิ่งต่างๆ เช่น ระบบความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม คุณลักษณะ กิจกรรมงาน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ผู้กระทำเชื่อว่าวิถีปฏิบัติบางอย่าง เป็นสิ่งที่ตัวเองหรือสังคมเห็นดี เห็นชอบ สมควรที่จะยึดถือปฏิบัติมากกว่าวิถีปฏิบัติอย่างอื่น ค่านิยมของผู้กระทำทางสังคมจะแสดงออกมาทางทัศนคติและพฤติกรรมของผู้กระทำทุกรูปแบบดังนั้น ค่านิยมจึงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ และการกระทำทางสังคมในการชักนำให้ผู้กระทำไปตามค่านิยมของเขา

๔. นิสัยและขนบธรรมเนียม คือ แบบอย่างพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้แล้วสืบต่อกันมาด้วยประเพณี และถ้ามีการละเมิดจะถูกบังคับด้วยการที่สังคมไม่เห็นชอบด้วย ไม่มีทางอนุมัติหรือลงโทษอย่าง เด็ดขาดจากรัฐหรือตัวบทกฎหมายในการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของ ผู้กระทำทางสังคม ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้แล้ว

๕. ความคาดหวัง คือ การรับรู้ของผู้กระทำทางสังคมว่า ผู้อื่น กลุ่มบุคคล หรือสังคม โดยทั่วไป อยากให้เขาเชื่อ รู้สึก และประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะภายใต้ สถานการณ์นั้นความคาดหวังประกอบด้วย สิ่งที่ผู้กระทำคิดว่าเขาควรเชื่อ รู้สึก และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ผู้อื่นต้องการ ดังนั้นในการตัดสินใจกระทำพฤติกรรมของบุคคล ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความคาดหวังของบุคคลอื่นได้

^{๗๑} จีรพรรณ กาญจนะจิตรา, การมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชนบท, รายงานวิจัย, ในวารสารรามคำแหง, (ฉบับมนุษยศาสตร์ เล่ม ๒) ๒๕๔๖, หน้า ๑๑๐ – ๑๑๑

๖. ข้อผูกพัน คือ สิ่งที่ผู้กระทำเชื่อว่า เขาผูกพันที่จะต้องกระทำให้สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ไม่ว่าในอดีตหรือในปัจจุบัน เขาจะต้องเคร่งครัดต่อปัญหาที่เขาเกี่ยวข้องโดยตรงหรือโดยทางอ้อมผู้กระทำจะต้องทำตามสัญญาที่ได้ให้ไว้กับผู้อื่น ถึงแม้ว่าผู้กระทำอาจจะชอบกระทำอย่างอื่น ซึ่งเขาก็มีอิสระพอที่จะเลือกกระทำได้แต่เขาก็จะไม่ทำ ข้อผูกพันมีอิทธิพลต่อการ ตัดสินใจ และการกระทำทางสังคม เพราะผู้กระทำตั้งใจที่จะกระทำสิ่งนั้นๆ เนื่องจากเขารู้สึกว่า เขามีข้อผูกพันที่จะต้องทำ

๗. การบังคับ คือ ความเชื่อที่อยู่ในใจของผู้กระทำว่าเขาถูกกำหนดให้ตัดสินใจหรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่เขาู้สึกกว่าไม่มีทางเลือกอื่นๆ เหลืออยู่ นอกจากจะต้องประพฤติปฏิบัติตามปัจจัยการบังคับจะเป็นตัวช่วยที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้กระทำตัดสินใจได้เร็วขึ้น เพราะในขณะที่ผู้กระทำตั้งใจที่จะกระทำสิ่งต่างๆ นั้น เขาอาจจะยังไม่แน่ใจว่าจะกระทำพฤติกรรมนั้น ดังนั้นการบังคับจึงมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจและการกระทำ ทางสังคม ผู้กระทำมักมีความโน้มเอียงที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเมื่อเขาถูกบังคับให้ทำ

๘. โอกาส คือ ความเชื่อของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์หรือข้อกำหนดและทางเลือก ที่มีอยู่โอกาสจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการตัดสินใจและการกระทำบุคคล ผู้กระทำมักจะตัดสินใจเข้าร่วมในการกระทำทางสังคมเมื่อเขาพิจารณาแล้วว่าภายใต้สถานการณ์นั้น โอกาสเปิดให้เขาเลือกกระทำได้ ดังนั้นการที่ผู้กระทำตัดสินใจและเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงขึ้นอยู่กับลักษณะของโอกาสที่มีในสถานการณ์นั้น

๙. ความสามารถ หมายถึง การรับรู้ของผู้กระทำเกี่ยวกับพลังขีดความสามารถของ ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนกระทั่งสามารถบรรลุความสำเร็จได้ภายใต้สถานการณ์นั้นๆ การที่ผู้กระทำตระหนักถึงความสามารถของเขานี้จะนำไปสู่การตัดสินใจและการกระทำทางสังคม เพราะเขารู้ว่า ถ้าตัดสินใจกระทำไปแล้วเขามีความสามารถที่จะกระทำได้นั่นเอง การกระทำ พฤติกรรมใดๆ นั้นบุคคลจะพิจารณาความสามารถตนเสียก่อน

๑๐. การสนับสนุน คือ การช่วยเหลือหรือการคัดค้านซึ่งผู้กระทำเชื่อว่าเขากำลังได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่นในรูปแบบต่างๆ ซึ่งตัวเองจะเป็นผู้เลือก ดังนั้นผู้กระทำมีความโน้มเอียงที่จะตัดสินใจและการทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเมื่อผู้กระทำรู้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากผู้อื่น การสนับสนุนจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำทางสังคม^{๗๒}

ปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลตัดสินใจเข้าร่วมกระทำกิจกรรมใหม่ๆ ในชุมชนหรือยอมรับสิ่งใหม่ๆ ก็คือ การติดต่อสื่อสาร และลักษณะส่วนตัวของบุคคลนั้นๆ โรเจอร์ (Roger) ระบุว่า การที่บุคคลจะมีการรับของใหม่ย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการติดต่อสื่อสาร อันได้แก่ ช่องทางการ สื่อสาร และปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว คือ

๑. ช่องทางการสื่อสาร เป็นวิธีการที่ผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารสองลักษณะได้แก่ ช่องทาง สื่อสารมวลชน เป็นวิธีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร หรือสื่อประเภทอื่น เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔ - ๑๒๕

และช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการติดต่อระหว่างบุคคลเพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

๒. ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ประกอบด้วยอายุของบุคคล สถานภาพทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงรายได้ ขนาดที่ดิน การถือครองที่ดิน และความสามารถเฉพาะอย่าง รวมถึงระดับการศึกษาด้วย^{๗๓}

อับราฮัม ช่างเกวียน ได้กล่าวอ้างทัศนะของโรเจอร์ (Roger) ที่ได้กล่าวมาว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญในการเพิ่มความรู้ แพร่กระจายข่าวสาร และสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้ สำหรับสื่อบุคคลมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น แล้วประมวลสรุปไว้ว่าการกระทำของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับสาเหตุ หรือปัจจัยหลายประการที่เป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งปัจจัยด้านลักษณะส่วนตัว ปัจจัยด้านความต้องการของตนเอง และปัจจัยด้านการได้รับการสื่อสาร ดังนั้นการที่บุคคลตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมใดๆ ในชุมชน ก็ย่อมผ่านกระบวนการตามแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว นอกจากนี้ปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว สิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้าง ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คือ ความต้องการของตนเอง ความต้องการยอมรับจากบุคคล ในสังคม ความต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ และความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ศรีเรือน แก้วกังวาน ได้กล่าวอ้างถึงทัศนะของ ฟรอมม์ (Fromm) ที่เชื่อว่า มนุษย์ยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับความอ้างว้างเดียวดาย ดังนั้นมนุษย์จำเป็นต้องสร้างสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนมนุษย์ รากฐานความรักที่สร้างสรรค์ ซึ่งได้แก่ ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ความรับผิดชอบต่อกันและกัน การนับถือซึ่งกันและกัน และความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนยอมอ่อนน้อมต่อผู้มีอิทธิพลในสังคม และทำตัวคล้ายตามสังคม แล้วกล่าวสรุปความต้องการของมนุษย์ไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ความต้องการมีสัมพันธ์ภาพ เนื่องจากมนุษย์พบกับความอ้างว้าง จึงต้องสร้างสัมพันธ์ภาพกับคนอื่นๆ วิธีที่ดีงามตั้งอยู่บนรากฐานความรักสร้างสรรค์

๒. ความต้องการสร้างสรรค์ เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถสติปัญญาและอารมณ์สูง จึงมีความต้องการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมของชีวิตแตกต่างจากสัตว์โลกชั้นต่ำ หากผู้ใดไม่มีความต้องการประเภทนี้ก็มักจะเป็นนักทำลาย กลายเป็นผู้ทำภัยอันตรายแก่สังคมและคนอื่น จากความต้องการนี้มนุษย์จะรู้จักรักและรู้จักเกลียด ซึ่งจำเป็นสำหรับการสร้างสรรค์

๓. ความต้องการมีสังกัด คือ ความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของโลกของสังคมของครอบครัว ของสำนักงาน ความต้องการประเภทนี้น่าพอใจก็คือ การมีมิตรจิตกับเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป

๔. ความต้องการมีอัตลักษณ์แห่งตน คือ ความต้องการที่จะเป็นตัวของตนเอง ที่จะรู้ว่าตนเองคือใคร

๕. ความต้องการมีหลักยึดเหนี่ยว คือ ความต้องการที่จะมีหลักสำหรับอ้างอิง ความถูกต้องในการกระทำของตน

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ามนุษย์จะต้องเผชิญกับสิ่งต่างๆ ไม่สามารถที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ จำเป็นต้องสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น เพื่อที่จะได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าสาเหตุดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลในชุมชนพยายามนำตนเองเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนหรือสังคม เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของตนเอง

๒.๕ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

๒.๕.๑ สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปลอั้ง

สภาพทั่วไป

ที่ตั้ง (แสดงที่ตั้งระยะห่างจากอำเภอ)

ที่ตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปลอั้ง ตั้งอยู่ที่บ้านเอก หมู่ ๕ ตำบลห้วยปลอั้ง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ประมาณ ๕ กิโลเมตร โดยมีสภาพที่ตั้งและอาณาเขต ดังนี้

ทิศใต้	ติดเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษ อำเภอเมือง	จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศเหนือ	ติดเขต อบต. คุชอด อำเภอเมือง	จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันออก	ติดเขต ทต. น้ำคำ อำเภอเมือง	จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	ติดเขต อบต. หนองไผ่ อำเภอเมือง	จังหวัดศรีสะเกษ

เนื้อที่

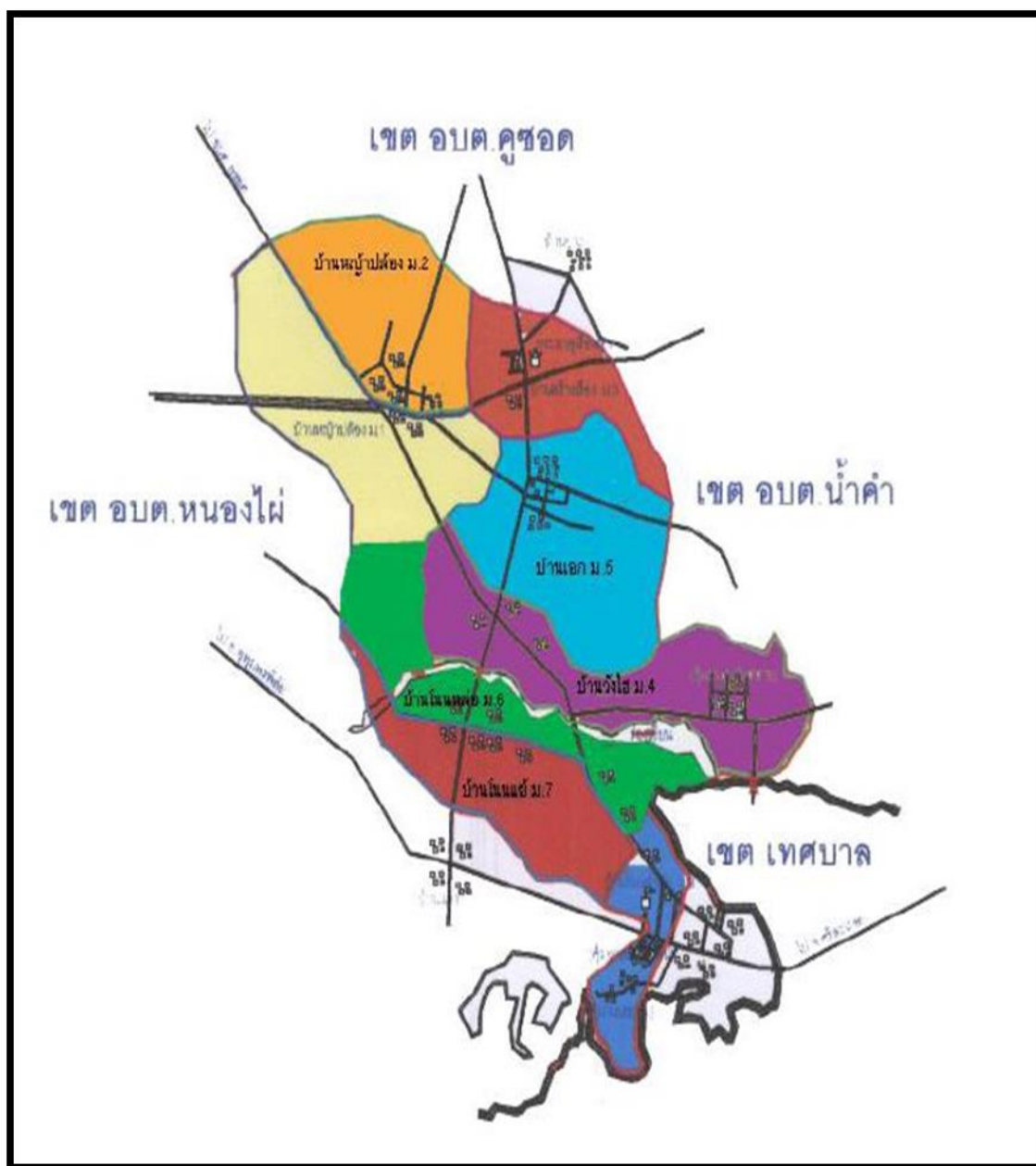
องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปลอั้งมีเนื้อที่โดยประมาณ ๑๙.๑๖๑ ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศ ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีลักษณะดินร่วนปนทราย เหมาะสำหรับการเกษตรกรรม

จำนวนหมู่บ้าน

มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด ๘ หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน ๑,๗๒๙ หลังคาเรือน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปลอั้งทั้งหมด

ตารางที่ ๒.๑ แสดงชื่อหมู่บ้านและชื่อหัวหน้าหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชื่อผู้นำหมู่บ้าน (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน)
๑	บ้านห้วยปลอั้ง	นายประหยัด พงศ์พิระ
๒	บ้านห้วยปลอั้ง	นายวิรัตน์ ลินลาด
๓	บ้านสร้างเรือง	นางพรทิพย์ แสงฟ้า
๔	บ้านวังไฮ	นายสุบิน บุญเขต
๕	บ้านเอก	นายวิเชียร ศิลาโชติ (กำนัน)
๖	บ้านโนนหล่อ	-
๗	บ้านโนนแย้	นายสำ น้อยมิ่ง
๘	บ้านโนนสำนัก	นางบุญจิรา พิทักษา

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าปล้อง^{๗๔}

^{๗๔} ข้อมูลจากสำนักบริหารการทะเบียน, (กรมการปกครอง เดือนเมษายน ๒๕๕๖).

ประชากร มีจำนวน ๑,๗๑๙ หลังคาเรือน ประชากร รวม ๕,๘๔๔ คน

ชาย ๒,๘๙๖ คน

หญิง ๒,๙๔๘ คน

มีความหนาแน่นเฉลี่ย ๓๐๓ คน ต่อตารางกิโลเมตร

ตารางที่ ๒.๒ แสดงจำนวนประชากรของบ้านชุมชนบ้านสร้างเรือง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร		
		ชาย	หญิง	รวม
๑	บ้านหญ้าปล้อง	๔๗๘	๔๙๙	๙๗๗
๒	บ้านหญ้าปล้อง	๔๘๒	๕๐๓	๙๘๕
๓	บ้านสร้างเรือง	๑๕๙	๑๕๒	๓๑๑
๔	บ้านวังไฮ	๒๒๙	๒๓๑	๔๖๐
๕	บ้านเอก	๔๑๑	๔๑๓	๘๒๔
๖	บ้านโนนหล่อ	๒๗๑	๒๒๓	๔๙๔
๗	บ้านโนนแย้	๔๓๗	๔๓๙	๘๗๖
๘	บ้านโนนสำนัก	๗๒๙	๔๘๘	๙๑๗
รวม		๒,๘๙๖	๒,๙๔๘	๕,๘๔๔

สภาพทางสังคม

การศึกษา

ระดับก่อนประถมศึกษา (ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก)	จำนวน ๓ แห่ง
โรงเรียนประถมศึกษา	จำนวน ๓ แห่ง
โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น	จำนวน ๒ แห่ง
โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย	จำนวน ๑ แห่ง
ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน/ห้องสมุดประชาชน	จำนวน ๘ แห่ง

สถาบันและองค์กรทางศาสนา

วัด/สำนักสงฆ์	๕ แห่ง
---------------	--------

การสาธารณสุข

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ๑ แห่ง (ตั้งอยู่หมู่ ๓ บ้านสร้างเรือง)

การโทรคมนาคม

โทรศัพท์สาธารณะ	๘ แห่ง
-----------------	--------

การไฟฟ้า

ไฟฟ้าเข้าถึงทั้ง	๘ หมู่บ้าน
------------------	------------

จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าทั้งหมด ๕,๘๔๔ คน

แหล่งน้ำธรรมชาติ – ลำน้ำ/ลำห้วย ๒ สาย

บึง หนองและอื่นๆ ๗ แห่ง

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

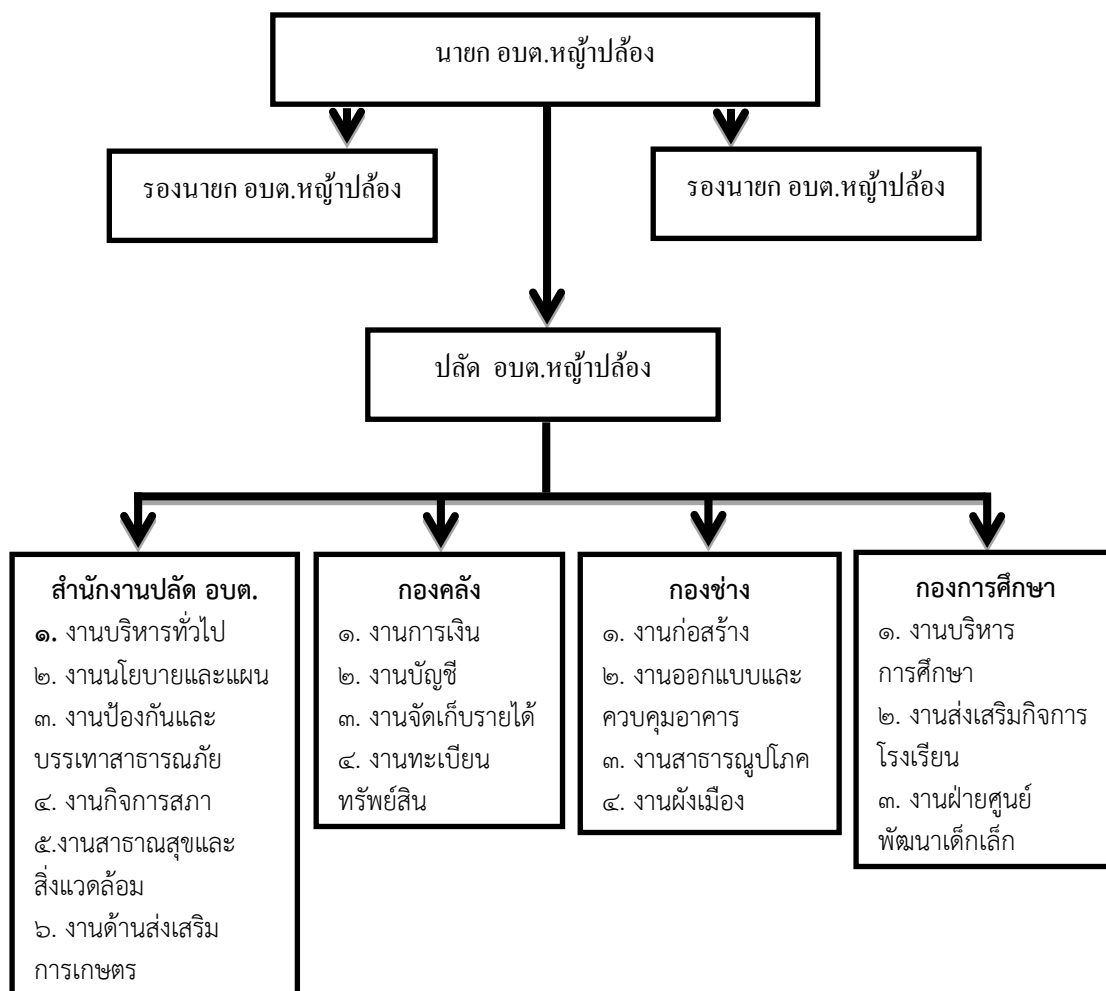
ฝาย ๖ แห่ง

บ่อน้ำตื้น ๑๗๐ แห่ง

ตารางที่ ๒.๓ แสดงอัตรากำลังพนักงานในองค์การบริหารส่วนตำบลหญ้าปล้อง

ประเภท	การศึกษา				รวม
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี		
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
พนักงานส่วนตำบล	๔	๑๐	๑	๒	๑๗
พนักงานครูส่วนตำบล	-	๒	๑	๒	๒
พนักงานจ้าง	-	๖	-	-	๖
ลูกจ้างชั่วคราว	-	-	-	-	-
รวม	๔	๑๘	๑	๒	๒๕

โครงสร้างการบริหารส่วนตำบลห้วยปลีอง

แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงโครงสร้างการบริหารส่วนตำบลห้วยปลีอง

องค์การบริหารส่วนตำบลหล้าปล้องแบ่งโครงสร้างการบริหารงานออกเป็น ๔ ส่วนราชการ โดยมีภารกิจการบริหารงานดังนี้

๑. สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล มีภาระหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการ สารบรรณการ จัดทำแผนพัฒนาตำบล การจัดทำร่างข้อบังคับ การจัดทำทะเบียนสมาชิก อบต. คณะกรรมการบริหาร การดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การให้คำปรึกษาหน้าที่และความรับผิดชอบ การปกครองบังคับบัญชาพนักงานส่วนตำบลและลูกจ้าง การบริหารงานบุคคลของ อบต.ทั้งหมด การดำเนินการเกี่ยวกับการอนุญาตต่างๆ และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม มีภาระหน้าที่เกี่ยวกับการควบคุมโรคการสุขาภิบาลอื่นๆ ตามแผนการสาธารณสุขและข้อบังคับตำบล การวางแผนการสาธารณสุข การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุข งานเฝ้าระวังโรค การเผยแพร่ฝึกอบรม การให้สุขศึกษา การจัดทำงบประมาณตามแผนงานสาธารณสุข งานด้านสิ่งแวดล้อม การให้บริการสาธารณสุข การควบคุมการฆ่าสัตว์ จำหน่ายเนื้อสัตว์ และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๒. กองคลัง มีภาระหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีและทะเบียนรับ-จ่ายเงินทุกประเภทงานเกี่ยวกับ การเงิน การเบิกจ่ายเงิน การเก็บรักษาเงิน การนำส่งเงิน การฝากเงิน การตรวจเงิน อบต. รวบรวมสถิติเงินได้ประเภทต่างๆ การเบิกตัดปี การขยายเวลาเบิกจ่ายงบประมาณ การหักภาษีและนำส่ง รายงานเงินคงเหลือประจำ การรับและจ่ายขาดเงินสะสมของ อบต.การยืมเงินทดรองราชการ การจัดหาผลประโยชน์จากสิ่งก่อสร้างและทรัพย์สิน ตรวจสอบงานของจังหวัดและสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน การเร่งรัดใบสำคัญและเงินยืมค้างชำระ การจัดเก็บภาษี การประเมินภาษี การเร่งรัดจัดเก็บรายได้ การพัฒนารายได้ การออกใบอนุญาตและค่าธรรมเนียมต่างๆ และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๓. กองช่าง มีภาระหน้าที่เกี่ยวกับการสำรวจออกแบบและจัดทำโครงการใช้จ่ายเงินของ อบต. การอนุมัติเพื่อดำเนินการตามโครงการที่ตั้งจ่ายจากเงินรายได้ของ อบต.งานซ่อมบำรุงและจัดทำทะเบียนสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในความรับผิดชอบของ อบต. การให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดทำโครงการ และการออกแบบก่อสร้างแก่ อบต.และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง งานควบคุมอาคาร การดูแลควบคุมรักษาซ่อมแซมวัสดุครุภัณฑ์และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๔. กองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีภาระหน้าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานทางการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ วิจัยและพัฒนาหลักสูตร การแนะแนว การวัดผล ประเมินผล การพัฒนาตำราเรียน การวางแผนการศึกษา ของมาตรฐานสถานศึกษา การจัดบริการส่งเสริมการศึกษา การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา การเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษา ส่งเสริมการวิจัย การวางแผนโครงการ สํารวจ เก็บรวบรวมข้อมูล สถิติการศึกษา เพื่อนำไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย แผนงาน และแนวทางการปฏิบัติในการจัดการศึกษา การเผยแพร่การศึกษาและปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมกีฬา การจัดให้มีและสนับสนุนกิจกรรมศูนย์เยาวชน ส่งเสริมงานประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมทางศาสนา งานห้องสมุด งานสวนสาธารณะ การให้คำปรึกษาแนะนำหรือตรวจสอบเกี่ยวกับงานสวัสดิการสังคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนซึ่งผู้ศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ศึกษาและเรียบเรียงไว้ ดังนี้

รัฐพงศ์ บุญญานวัตร ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” พบว่า

๑. โดยภาพรวมและรายด้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้รับข้อมูลเพียงอย่างเดียว ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ทั้งการคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาชุมชน ข้อมูลต่างๆ ในชุมชนที่จะสะท้อนในการตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการรับทราบนโยบาย และการปฏิบัติงาน แผนงาน งบประมาณของคณะกรรมการชุมชน ประชาชนยังเข้าไปมีส่วนร่วมไม่มากเท่าที่ควร และการจะมีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมแลโครงการสร้างการของชุมชนเพียงครั้งที่โอกาสเท่านั้น เมื่อมีบทบาทต่อชุมชนเป็นบางครั้งคราว จึงจะทำให้เข้าไปติดตามการปฏิบัติงานขอคณะกรรมการชุมชนให้เป็นไปตามแผนและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนจึงไม่มากนัก ทำให้ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อประชาชนจึงมีอยู่ระดับปานกลางเท่านั้น และอีกประเด็นที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตนเนื่องจากปัจจัยด้านอาชีพ ประชาชนใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพไม่ค่อยมีเวลาในการเข้าร่วมมากเท่าที่ควร ซึ่งหลายคนใช้เวลาว่างที่เหลือจากการประกอบอาชีพเข้าร่วมแต่อีกหลายคนใช้ความสำคัญของกิจกรรมและโครงการต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเองเป็นประเด็นสำคัญในการเข้าร่วม ซึ่งพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

เมื่อพิจารณาเป็นร้อยละ พบว่า มี ๑ ข้อที่มีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘) คือ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นจากกิจกรรมหรือโครงการพื้นที่ดี เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ เนื่องจากว่า ประชาชนได้รับความสะดวกสบาย จากกิจกรรมหรือโครงการพื้นฐานที่ดี เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ จึงทำให้ประชาชนรับผลประโยชน์ นอกจากนี้ ยังพบว่าโครงการต่างๆ ในชุมชนได้รับการพัฒนาให้มากขึ้น เช่น กิจกรรมการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคี สร้างความสัมพันธ์ที่อันดีของประชาชนของประชาชนในชุมชนโดยมีหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เมื่อพิจารณาด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ยังพบว่าประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการในการพัฒนาชุมชน มีการคัดเลือกผู้นำชุมชนกันอย่างมากร ถึงอย่างไร ก็ตามยังพบว่าอีกว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนบางประเด็นมีค่าเฉลี่ยค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชน การรับทราบนโยบายแผนงานและการใช้จ่ายงบประมาณของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการหลักกำหนดเกณฑ์การดำเนินงานการพัฒนาของชุมชน เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้อย่างทั่วถึง

๒. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

๒.๑ โดยภาพรวม ได้แก่ ปัจจัยด้านอาชีพ ผลการวิจัยปรากฏว่า ประชาชนที่ประกอบอาชีพราชการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า ประชาชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ประกอบอาชีพรับจ้าง ประกอบอาชีพค้าขาย และประกอบอาชีพลูกจ้างบริษัทเอกชน เนื่องจากว่าผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างราชการที่อาศัยอยู่ในชุมชนดุสิต กรุงเทพมหานคร ถือเป็นคนชั้นนำของชุมชน มีการศึกษาในระดับที่สูงจึงได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในการเข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารการพัฒนาชุมชน และมีความน่าเชื่อถือต่อการสร้างความมั่นคงและการบริหารของชุมชนมากกว่าประชาชนอาชีพอื่นๆ

๒.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร รายด้านจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ มีผลต่อการมีส่วนร่วม การตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ ซึ่งพบว่า กลุ่มอายุ ๕๐-๕๙ ปีและ ๖๐ ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า กลุ่มที่มีอายุ ตั้งแต่ ๑๘- ๒๘ ปี และกลุ่มอายุ ๒๙ – ๓๘ ปีเนื่องจากว่าประชาชนที่ใช้เวลาประจำวันอยู่ในชุมชนมากที่สุดคือผู้สูงอายุ คือ กลุ่มอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป โดยการใช้เวลารว่างจากการทำงานครบครันแล้วมีโอกาสกระทำกิจกรรมและโครงการต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนมาก ส่วนกลุ่มประชาชนที่มีอยู่ในวัยทำงาน ก็คือ ๑๘- ๓๘ ปี ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และนอกชุมชนจึงทำให้เวลาในการร่วมกิจกรรมและโครงการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ก็คือกลุ่มประชาชนที่มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไปนั่นเอง

๒.๓ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร รายด้านจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา มีผลต่อการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งพบว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และอนุปริญญา ปวส . มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งกิจกรรมและโครงการต่างๆ ภายในชุมชน คือ กลุ่มประชาชนที่มีระดับการศึกษาการศึกษาที่น้อยกว่าปริญญาตรี และกลุ่มคนเหล่านี้จะทำงานอยู่ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ดังนั้นโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนย่อมได้รับอย่างเต็มที่แน่นอน

๒.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร รายด้านจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อาชีพ มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วม การตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ผลวิจัยปรากฏว่า ประชาชนที่ประกอบอาชีพรับราชการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าประชาชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ประกอบอาชีพค้าขาย และประกอบอาชีพลูกจ้างบริษัทเอกชน^{๗๕}

และ รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง และด้านที่มีคุณค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม

^{๗๕} รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

การดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล และ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ได้แก่ อาชีพ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และมีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน

พร้อมกันนี้ **รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร** ยังได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนว่า ประธานชุมชนหรือหน่วยงานของรัฐที่กำกับดูแลการทำงานของชุมชน ควรกระจายการมีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชนให้ครอบคลุมหลากหลายอาชีพและให้มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เพื่อก่อให้เกิดการสะท้อนมุมมองที่หลากหลายในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ให้ความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๗๖}

ปิยะ ประทีปกรมณี ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร พบว่า ๑) กลุ่มตัวอย่างที่ได้ศึกษามีระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ๒) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ สถานภาพทางสังคม การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการคาดหวังผลประโยชน์ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน อาชีพ รายได้ และพื้นที่ถือครอง ๓) ปัญหาสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ การให้ความร่วมมือของประชาชน ผู้นำชุมชนข่าวสารและการประชาสัมพันธ์และการสนับสนุนจากภาครัฐ^{๗๗}

สุวัฒน์ บุญลา ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของกลุ่มประชาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลบางเสรี อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี พบว่า กลุ่มประชาสังคมเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในระดับการรับรู้เป็นหลักยังไม่เข้าสู่การมีส่วนร่วมระดับเสนอความคิดเห็นอย่างชัดเจนขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นการวางแผนการพัฒนาท้องถิ่นโดยตรงนอกเหนือจาก ขั้นตอนการตัดสินใจ และขั้นตอนการติดตามประเมินผล ซึ่งอยู่ที่ระดับสูงกว่า ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ การไม่ทราบถึงสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมของคนกลุ่มประชาสังคม การมีโอกาสดำเนินการมีส่วนร่วมน้อย เนื่องจากปัญหาเวลาที่ต้องใช้ทำมาหากินของสมาชิกกลุ่มประชาสังคม และควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์เรื่องสิทธิการมีส่วนร่วม^{๗๘}

พวงทอง โยธาใหญ่ ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การจัดทำแผนพัฒนาส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่ได้มีความพยายามที่จะปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๓.

^{๗๗} ปิยะ ประทีปกรมณี, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาประยุกต์ ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖).

^{๗๘} สุวัฒน์ บุญลา, “ทัศนะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของกลุ่มประชาสังคม ศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบางเสรี อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี”, **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕).

แต่มีองค์กรบริหารส่วนตำบลบางส่วนยังปฏิบัติยังไม่ครบกระบวนการตามที่กำหนด โดยเฉพาะในเรื่องการจัดทำแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์ใน แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ๕ ปี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานยังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องระเบียบเท่าที่ควรสำหรับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำ แผนพัฒนาท้องถิ่น ประจำปี ๒๕๕๕ การศึกษาครั้งนี้พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำ แผนพัฒนาท้องถิ่นทั้งสองระดับไม่แตกต่างกันในทุกประเด็น ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการร่วมผลประโยชน์และการมีส่วนร่วม ในการพยายามประเมิณผล^{๗๙}

ภัสสรีย์ คุณกลาง ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน เทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ในภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะส่วนบุคคลได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ ตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชน อายุ รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนสถานบันภาพสมรสไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะชุมชน ได้แก่ ชุมชนใจกลางเมืองหรือย่านการค้าชุมชนที่อยู่อาศัยชั้นกลางและสูง ชุมชนแออัด และชุมชนชานเมืองหรือกึ่งชนบท กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เปรียบเทียบค่าคะแนนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนของคณะกรรมการชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ลักษณะที่แตกต่างกัน ได้แก่ ชุมชนใจกลางเมืองหรือย่านการค้าชุมชนที่อยู่อาศัยชั้นกลางและสูง ชุมชนแออัด และชุมชนชานเมืองหรือกึ่งชนบท พบว่า ด้านสังคม ด้านสถิติระดับ ๐.๐๕ เมื่อเปรียบเทียบรายด้านของการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน พบว่าด้านสังคม ด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการบริหารและการจัดการ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับน้อย^{๘๐}

ดวงพร แสงทอง ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลจากสื่อแหล่งต่างๆ สื่อที่เปิดรับมากที่สุด และกระทำเป็นประจำ คือ การพูดคุยกับบุคคลอื่น เช่นเพื่อนบ้าน ในขณะที่เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนอยู่มนระดับปานกลางและระดับน้อย ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน การมีส่วนร่วมหากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความคิดกำหนดความต้องการ ร่วมดำเนินการและร่วม

^{๗๙} พวงทอง โยธาใหญ่, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่”, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).

^{๘๐} ภัสสรีย์ คุณกลาง, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน เทศบาลนครขอนแก่น”, ปริญญาสาธาณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารสาธาณสุข, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖).

รับผิดชอบ ร่วมหาผลประโยชน์ ร่วมปฏิบัติตามและประเมินผล ตลอดจนการร่วมตรวจสอบเนื้อหา
ของแผนพัฒนา เมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนจำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล
ประชาชนที่มีอาชีพ สถานภาพ ระดับการเปิดรับสื่อ และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่
ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาแตกต่างกัน^{๘๑}

ธนาวิทย์ กางการ ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของกรรมการการชุมชนในการพัฒนา
ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสำโรงใต้ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปัจจัยที่มี
ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสำโรงใต้
ได้แก่ ระดับการศึกษา และการเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมของกรรมการชุมชน ส่วนปัจจัยที่ไม่มี
ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเขตเทศบาลตำบลสำโรงใต้
ได้แก่ อายุ การได้รับข่าวสาร และความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของกรรมการชุมชน^{๘๒}

สุภชัย ตรีทศ ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนต่อการวางแผน
พัฒนาเทศบาลเมืองชลบุรี อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในการ
วางแผนพัฒนาเทศบาลเมืองชลบุรีอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ
และรายได้ เป็นปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการวางแผนพัฒนา
เทศบาล ยกเว้นปัจจัยด้านอาชีพ ซึ่งจากการทดสอบความแตกต่างรายคู่ พบว่า อาชีพที่มีผลต่อ
การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการวางแผนพัฒนาเทศบาลเมืองชลบุรีอยู่ในระดับน้อย โดยปัจจัย
ส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และรายได้ เป็นปัจจัยที่ไม่มีผลต่อปัญหาการมีส่วนร่วมใน
การวางแผนพัฒนาเทศบาลเมืองชลบุรี^{๘๓}

^{๘๑} ดวงพร แสงทอง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น องค์การบริหาร
ส่วนตำบลในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี”, **ปริญญานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหาร
ทั่วไป** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๐).

^{๘๒} ธนาวิทย์ กางการ, “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขต เทศบาลตำบล
สำโรงใต้ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์
เพื่อการพัฒนา**, (โครงการบัณฑิตศึกษา : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖).

^{๘๓} สุภชัย ตรีทศ, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนต่อการวางแผนพัฒนา เทศบาลเมือง
ชลบุรี”, **ภาคินิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ**, (ภาคิวิชารัฐประศาสนศาสตร์ :
มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗).

ชัยฤทธิ์ เบญญาภา ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตำบล บางตาว่า อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ตำบลโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง จำแนกเป็นรายด้านตามลำดับดังนี้ ๑) ด้านการรับรู้ข่าวสาร ๒) ด้านประมวลปัญหาและความต้องการของตำบล ๓) ด้านการเสนอข้อคิดเห็นในการพัฒนา ต่อองค์การบริหารส่วนตำบล ๔) การติดตามและประเมินผล ๕) ด้านการให้ประโยชน์จากโครงการ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมเป็นไปตามแนวทางของทางราชการ และการมีความรู้ความ เข้าใจในการพัฒนาตำบล ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน^{๘๔}

สาวิตรี ทองยิ้ม ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของคณะกรรมการ หมู่บ้านตำบลหนองปรือ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่มี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านในระดับมาก ในขณะที่ เมื่อจำแนกเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหา น้อย ได้แก่ ด้านการรับผลประโยชน์ ด้านค้นหาสาเหตุของปัญหา ด้านการวางแผน ด้านการผลิิตตาม ประเมินผลและด้านการดำเนินงาน เมื่อเปรียบเทียบจำแนกตามลักษณะส่วนบุคคลประกอบด้วย เพศ อายุ รายได้^{๘๕}

ไชยชนะ สุทธิวรชัย ได้ศึกษา ปัจจัยมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี พบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีส่วน ร่วมในการเข้าประชุมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การมีส่วนร่วมในการสละแรงงาน การสละเงิน เป็นผู้ช่วยเพื่อนบ้าน การสละวัสดุ อุปกรณ์ การติดตามผลการดำเนินงาน เป็นผู้ประสานงาน การเป็นผู้รับผิดชอบหรือควบคุมการดำเนินงาน และการแสดงความคิดเห็นตามลำดับ ปัจจัยที่มีผล ต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ความคาดหวังเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการแสดง พฤติกรรมการมีส่วนร่วม^{๘๖}

สุรพล สงณรงค์ การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการดำเนินงานของชุมชนโดยใช้ หลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณีชุมชน บ้านชะอวด ตำบลบ้านชะอวด อำเภอบางบาล จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาการดำเนินงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ของชุมชนบ้านชะอวด เป็นการพัฒนาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน เป็นตัวขับเคลื่อนการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานของชุมชน โดยเริ่มต้นจากการ สังสมประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักและตัดสินใจดำเนินงาน

^{๘๔} ชัยฤทธิ์ เบญญาภา, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ตำบลบางตาว่า อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี”, *ภาคินพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต*, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๗).

^{๘๕} สาวิตรี ทองยิ้ม, “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตำบลหนอง ปรือ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดกาญจนบุรี”, *ปริญญานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ ปกครองท้องถิ่น*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๐).

^{๘๖} ไชยชนะ สุทธิวรชัย, “ปัจจัยมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖).

ของชุมชน การเรียนรู้จากกระบวนการทำแผนชุมชน การดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาล และการสรุปบทเรียนร่วมกัน ผลจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการพัฒนาการดำเนินงานของชุมชนใน ๓ ลักษณะ คือ ๑. การเสริมสร้างคุณค่าและจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักและเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง เนื่องจากคุณค่าและจิตสำนึกเป็นแกนกลาง หรือจิตวิญญาณของชุมชน ที่จะเป็นแรงขับให้เกิดการพัฒนา ๒. เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในระดับวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อรู้เท่าทันสภาพการเปลี่ยนแปลง จากการสังสมความรู้และประสบการณ์การทำงาน การสะท้อนความคิดและอภิปราย การหาข้อสรุปการดำเนินงานร่วมกัน และการทดลองประยุกต์ใช้องค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ๓. การบริหารจัดการที่ดีโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ๖ หลัก คือ ๑) หลักนิติธรรม มุ่งเน้นการกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินงานเพื่อความผาสุกของชุมชน ๒) หลักคุณธรรม คือ การอยู่ร่วมกันด้วยความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความเห็นอกเห็นใจ ๓) หลักความโปร่งใส และไว้วางใจกัน ๔) หลักการมีส่วนร่วม คือ การร่วมกันคิด วางแผน ร่วมเรียนรู้ ร่วมพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ ๕) หลักความรับผิดชอบ คือ การมุ่งเน้นการทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ๖) หลักความคุ้มค่าทั้งในส่วนของคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ^{๘๗}

พงษ์ศักดิ์ มณีเดช การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของนางทองดี โพธิยอง จาก มุมมองของพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยและความสำเร็จ ที่ทำให้นางทองดี โพธิยอง ประสบ ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนคือ การใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาโดยการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของนางทองดี โพธิยองจนประสบความสำเร็จตามลำดับ ดังนี้ ๑. การสร้างพลังทางความคิดหรือการสร้างสัมมาทิฐิร่วม ๒. การสร้างพลังการกระทำเพื่อดำเนินการพัฒนา ๓. การแก้ไขปัญหาเมื่อดำเนินการพัฒนาชุมชนให้มีระเบียบวินัย และการป้องกันความเสื่อมสลายของชุมชน ๔. ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน โดยวิเคราะห์หลักธรรมที่ว่าด้วยการนำความคิดเห็นร่วมสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ๕. หลักธรรมเสริมต่างๆ เข้าร่วมด้วยจากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการพัฒนาชุมชนของนางทองดี โพธิยอง พบว่าบทบาทการพัฒนาชุมชนของเธอนั้น ได้ใช้หลักพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินภารกิจดังกล่าว อาจจะไม่ทั้งหมด แต่ก็นำมาพัฒนาได้ผล แต่เดิมนั้นบทบาทการพัฒนาชุมชนมักอาศัยพระสงฆ์เป็นผู้นำ แต่ปัจจุบันภาวการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนไปเรื่องบางเรื่องพระสงฆ์อาจจะไม่สะดวกที่จะทำในส่วนนี้จึงเปิดโอกาสให้ฆราวาสได้เข้ามาทำบทบาทตรงนี้ได้ ดังนั้นกรณีเช่นนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการหนุนเสริมเติมเต็มในการพัฒนาชุมชน โดยที่ยังคงดำเนินตามหลักพุทธธรรม^{๘๘}

^{๘๗} สุรพล สงณรงค์, “การพัฒนาการดำเนินงานของชุมชนโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณีชุมชนบ้านชะวอด ตำบลบ้านชะวอด อำเภอยะหาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช”, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, สำนักงานจัดการองค์ความรู้ องค์การมหาชน, ๒๕๔๘).

^{๘๘} พงษ์ศักดิ์ มณีเดช, “การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของนาง ทองดี โพธิยอง จากมุมมองของพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

ศักย์ศรน์ มงคลอิทธิเวช ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนน่าอยู่ : กรณีศึกษากำนันสบยาบ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชุมชนบ้านสบยาบคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดเวลา มีประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีภูมิปัญญาชาวบ้าน มีผู้นำที่มีความสามารถ และเมื่อมีปัญหาชุมชนมีกลไกทางสังคมที่ดีในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหา ชุมชนมีทุนในชุมชนครบทุกด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ^{๘๙}

จิตติญา ลัดดาภิรมย์ ได้ศึกษาเรื่อง “ประสิทธิภาพในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครปฐม” พบว่า กระบวนการในการจัดทำแผนด้านขั้นตอนและวิธีการในการจัดทำแผน คณะกรรมการสามารถจัดทำแผนได้ถูกต้องในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน คณะกรรมการให้ประชาชนเสนอแนะถึงปัญหาความต้องการมากกว่าจะให้ประชาชนร่วมรับรู้ในแผน ด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของแผนสามารถนำไปปฏิบัติได้มาก แต่ในส่วนของโครงการสามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของประชาชนได้น้อย จากการวิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ คณะกรรมการต้องทบทวนถึงกระบวนการจัดทำแผนที่ถูกต้อง รวมทั้งต้องส่งเสริมให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนซึ่งจะทำให้แผนมีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น^{๙๐}

ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาประเทศอย่างบูรณาการโดยมีพื้นฐานความเชื่อ ๒ ประการ คือ การพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาแบบด้านเดียวไม่ได้มองจากองค์รวม การแก้ไขปัญหาของประเทศจึงควรแก้แบบองค์รวม ประการที่ ๒ คือ กระแสของโลกปัจจุบัน นอกเหนือจากกระแสโลกาภิวัตน์ แล้วยังมีกระแสสังคม คือ มีความรู้ความสามารถในการทำมาหากิน การบริหารจัดการชุมชนรวมทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งแนวทาง ๒ ประการนี้ รูปแบบการพัฒนา ประใหม่ คือ การพัฒนาการอย่างบูรณาการทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม จิตใจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ การพัฒนาอย่างบูรณาการนี้จะไม่เอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง แต่จะเอาสังคมเป็นตัวตั้ง หรือเป็นการพัฒนาที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ วิถีชีวิตของคนทั้งหมดร่วมกันประกอบด้วยระบบความเชื่อร่วมกัน ระบบค่านิยมร่วมกัน การทำมาหากิน ภาษา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การรักษาโรค การบันเทิง และประเพณีต่างๆ รวมทั้งการปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๙๑}

^{๘๙} ศักย์ศรน์ มงคลอิทธิเวช, “กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ : กรณีศึกษากำนันสบยาบ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

^{๙๐} จิตติญา ลัดดาภิรมย์, “ประสิทธิภาพในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖).

^{๙๑} ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ, “สถิติพื้นฐานเพื่องานวิจัยท้องถิ่น”, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

นพรัตน์ คล่องสารา ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นดอยรัฐดี๊กว่า เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” การศึกษาครั้งนี้ผลการวิจัยพบว่า ๑) กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตามความคิดเห็นของประชาชน ในชุมชนดอยรัฐดี๊กว่า เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับกลาง ทั้งในภาพรวม และรายงานด้านโดยเรียงลำดับ รายด้าน ดังนี้ การดำเนินงาน ด้านการศึกษาชุมชน ด้านการทบทวนเพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพิจารณาวิธีการดำเนินงาน ด้านการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ด้านการวางแผนแก้ปัญหา ด้านการติดตามประเมินผล และด้านการจัดลำดับความต้องการของชุมชน ๒) ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ในชุมชนดอยรัฐดี๊กว่า เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวม และรายปัจจัยเรียงตามลำดับรายปัจจัย ดังนี้ ความเป็นผู้นำท้องถิ่น การรับรู้ข่าวสาร และความเป็นเครือข่าย^{๙๒}

จรีรัตน์ ลอยมี ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่ในการเป็นหมู่บ้านสุขภาพดี” พบว่าโครงสร้างทางสังคมของชุมชนแม่กำปองที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัว การมีทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนกลุ่ม/องค์กร ทุนเครือข่ายและเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งในและนอกชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะชุมชนได้ทุนเหล่านี้มาเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับชุมชน และปัจจัยที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาและประสานความช่วยเหลือจากภายนอกหมู่บ้าน ชุมชนมีกลไกทางสังคม ได้แก่ ผู้นำสถาบันหลักในชุมชน องค์กรชุมชนและภูมิปัญญาด้านต่างๆ สามารถสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอก และชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของธรรมชาติและสังคมภายนอกได้อย่างมีศักดิ์ศรี และยังคงรักษาความเป็นชุมชนได้อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง^{๙๓}

ยุภา พงษ์ภมร ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “การดำเนินการพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหญ้าไทร อำเภอสาเกเหล็ก จังหวัดพิจิตร” การศึกษาครั้งนี้พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ไม่ดีนัก และประชาชนต้องการให้มีการช่วยเหลือและสนับสนุนทางด้านนี้ ด้านการดำเนินการพบว่า โครงสร้างพื้นฐานยังไม่ทั่วถึงในบางพื้นที่ด้านเศรษฐกิจและสังคมยังไม่เป็นที่น่าพอใจเท่าที่ควร ด้านสังคมและวัฒนธรรมส่วนใหญ่เห็นว่ายังมีที่สนทนา การพักผ่อน และไว้สำหรับทำกิจกรรม

^{๙๒} นพรัตน์ คล่องสารา, กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นดอยรัฐดี๊กว่า เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๑).

^{๙๓} จรีรัตน์ ลอยมี “การพัฒนาศักยภาพบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่ในการเป็นหมู่บ้านสุขภาพดี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘).

ในชุมชนไม่เพียงพอ ด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่มีจัดการให้ความรู้เรื่องการดูแลและการตรวจสอบสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ดีพอ^{๙๔}

ณัฐภาส การรินทร์ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่าการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมการประเมินผล ซึ่งคณะกรรมการชุมชนได้มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ เทศบาลควรมีการประชาสัมพันธ์ในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลโดยประกาศเสียงตามสาย เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมจัดทำแผน ควรมีโอกาสรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน ก่อนมีการลงมติและควรเปิดโอกาสกว้างให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้าง^{๙๕}

สุพจน์ แสงเงิน และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยุดดีเก่า พบว่า ชุมชนมีปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ๕ ประการ คือ ๑. สำนึกร่วมภายในชุมชน ๒. แรงผลักดันจากผู้นำ ๓. การสร้างเครือข่าย ๔. การประสานงานกับภาครัฐ ๕. ความต้องการคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สำหรับขั้นตอนศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนพบว่า มี ๕ ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การคิดวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา การดำเนินการแก้ไขปัญหา และการประเมินผล แก้ไขปัญหาโดยขั้นตอนของกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำขึ้นตามกรอบแนวคิด ซึ่งผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมนำมาผนวกกับความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชน^{๙๖}

มนตรี กุดอ้ว ได้ศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในระดับมาก และมีความคาดหวังจากมากไปหาน้อยในด้านกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน การรักษา

^{๙๔} ยุภา พงษ์ภมร “การดำเนินการพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหญ้าไทร อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร”, รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองส่วนท้องถิ่น, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓).

^{๙๕} ณัฐภาส การรินทร์, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

^{๙๖} สุพจน์ แสงเงิน และคณะ, กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยุดดีเก่า, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔).

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การศึกษาศาสนา วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง ตามลำดับ^{๙๗}

พินิต รัตน์จำนงค์ ได้ศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา พบว่าความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับภูมิหลังของประชาชนพบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ รายได้แตกต่างกันมีความคาดหวังต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนเขตเทศบาลนครสงขลาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในการประมวลผลข้อเสนอแนะพบว่าประชาชนมีความคาดหวัง ๓ อันดับแรกได้แก่ มีรถบริการน้ำช่วยบริการน้ำเป็นจุดๆ เมื่อมีการซ่อมท่อประปา ให้มีไฟฟ้าส่องสว่างในซอยที่เปลี่ยวและให้มีการปรับปรุงสภาพถนนให้ดีขึ้นกว่านี้^{๙๘}

วัชรินทร์ บรรดาศักดิ์ ได้ศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคาดหวังของประชาชนต่อโครงสร้างพื้นฐาน จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ผลการศึกษาพบว่าความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านพื้นฐานในเขตเทศบาลปากเกร็ด อยู่ในระดับมากทุกด้าน สภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศ อายุ และอาชีพ แตกต่างกันจะมีความคาดหวังต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับประชาชนที่มีระดับการศึกษาและรายได้จากอาชีพหลักต่างกัน จะมีความคาดหวังต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานไม่แตกต่างกัน^{๙๙}

รพีธ แสงผ่อง ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลของกรมการบริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดจันทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า

๑) กรมการบริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดจันทบุรี และมีกระบวนการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับมาก โดยมีกระบวนการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักคุณธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ กระบวนการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักความคุ้มค่า สำหรับค่าเฉลี่ยที่มีค่าต่ำสุด คือ กระบวนการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักความรับผิดชอบ

^{๙๗} มนตรี กุดอ้ว, “ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลกรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏขอนแก่น, ๒๕๕๓).

^{๙๘} พินิต รัตน์จำนงค์ “คาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๕๓).

^{๙๙} วัชรินทร์ บรรดาศักดิ์, “ความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๒).

๒) กรรมการบริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดจันทบุรี ที่มี เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้แตกต่างกัน มีกระบวนการบริหาร การพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

๓) กรรมการบริหาร และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัด จันทบุรี ที่มีตำแหน่งของกรรมการบริหารและสมาชิกสภา จำนวนครั้งที่เข้ามาดำรงตำแหน่งใน องค์การบริหารส่วนตำบล และระดับชั้นขององค์การบริหารส่วนตำบลแตกต่างกัน มีกระบวนการ บริหารการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๐๐}

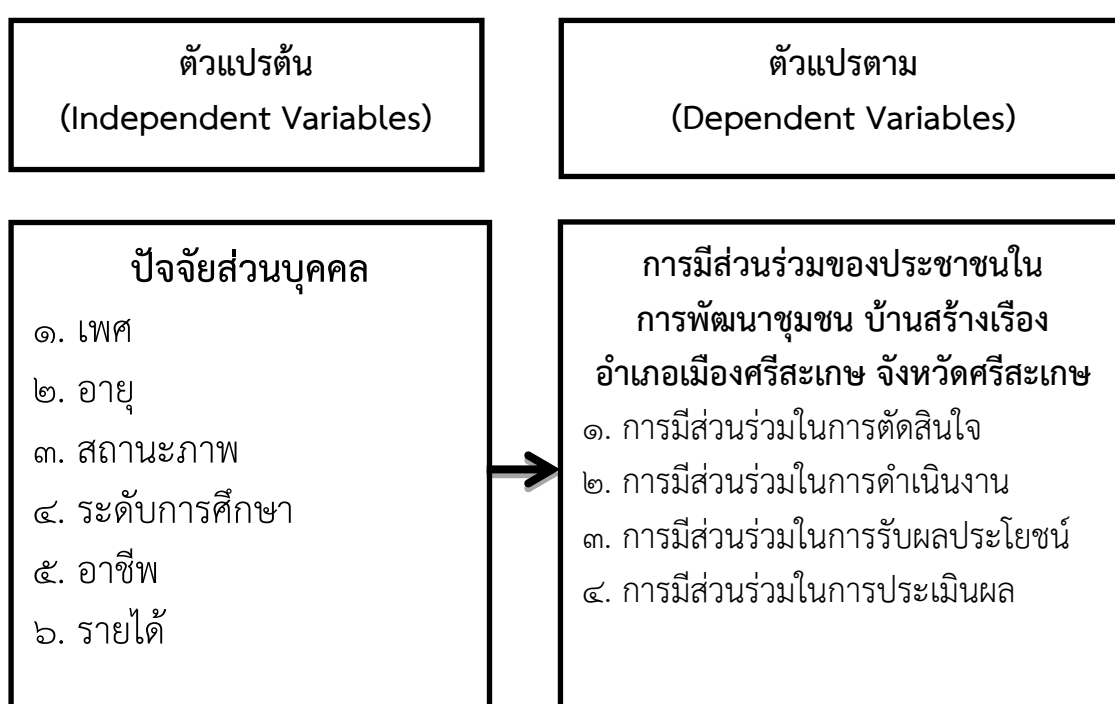
ธนิตา ฐติภากร ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบความโปร่งใสในการ บริหารงานของเทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ความโปร่งใสของเทศบาลตำบลอยู่ในระดับปานกลางและองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความโปร่งใสในการบริหารเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า ทั้ง ๒ หน่วยงานมี ความโปร่งใสในแต่ละด้านไม่แตกต่างกันคือ การเปิดเผยข้อมูล การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของรัฐ ความรับผิดชอบในการบริหารงานอยู่ในระดับมาก และการให้ประชาชนติดตาม ตรวจสอบ การบริหารมีความแตกต่างกัน คือเทศบาลตำบลได้ให้ประชาชนติดตาม ตรวจสอบการบริหารน้อย กว่าองค์การบริหารส่วนตำบล^{๑๐๑}

^{๑๐๐}รหัส แสงผ่อง, “กระบวนการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลของกรรมการ บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย : สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๗).

^{๑๐๑}ธนิตา ฐติภากร, “การศึกษาเปรียบเทียบความโปร่งใสในการบริหารงานเขตเทศบาลตำบลและ องค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖).

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน บ้านสร้างเรือง อำเภอมือเกรง จังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ซึ่งมีแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒.๓ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย